

499
H. W. F. N. i

TH. POOL.

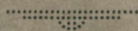
HOLLANDI KARI

JA SELLE

TÕUPARANDUS EESTIS.

18 PILDIGA.

Th. Pool.

Hollandi kari ja selle tõuparandus Eestis.

A. Arras. — Weiste tiisikusehaigus ja tema
wastu wõitlemine.

18 pildiga.

A 4272.

2297

i 15822618

Eessõna.

Eestis on wälja kujunenud 3 weisetõugu, mis nii tege-
likkude karjakaswatajate kui ka riigi poolt tunnustust on
leidnud, ja mille paranduse kallal sihikindlalt tööd tehakse.

Wastawalt sellele on tekkinud ka kolm iseseiswat tõu-
paranduse seltsi, kelle kätte püüakse pääasjalikult tõuparanduse
tegelik töö on koondatud, kuna riik ainult krediitide ja tar-
wilitse korraldustega tõuseltside algatust ja tööd toetab.

Käesolew kõide tahab anda ülewaate kõigist abinõu-
dest, mille kaudu Eesti mustwalge weise kaswatajad oma
ülesandeid tõuparanduse alal teostawad. Sellelt seisukohalt
on käsitust leidnud nii wastawa tõuseltsi, nimelt „Eesti
Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi“ algatused ja tööd —
tõuraamatusse wõtmise, loomade ja järeltulijate waliku ja
märkimise j. n. e. näol, kui ka kõik teised algatused ja
sammud, millel selle tõu paranduse alal tähendust on
(kontrollühisused, karjanäitused j. n. e.)

Raamatu lõpul on toodud kõik majapidamised, kus
kunni 1. jaan. 1924 a. Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate
Seltsi poolt tõuraamatusse wõtmist on toimetatud, ühes
märgitud loomade arwuga, kui ka eelpool nimetatud tõu-
seltsi poolt ellukutsutud pullijaamade nimestik.

Käsitlusel olewa karja tõu enese nimetusena on tarwitu-
sele wõetud sennise „hollandi-friisi“ karja nimetuse asemel
uus — „Hollandi kari“ ja „Eesti mustwalge kari“, pidades
neid eelmisest nimetusest kohasemaks, kuna Hollandi-Friisi
mõiste liiga piiratud on — on ju nimetatud tõu moodusta-
misest meil osa wõtnud peale otse Hollandi-Friisi-maalt
toodud loomade suurel määral ka mujalt (Ida-Friisimaalt,
Ida-Preisimaalt, Rootsist) importeeritud loomad.

Th. Pool.

Aprill 1924.

Hollandi (mustwalge, hollandi-friisi) karja sissewedu ja lewinemine Eestis.

Mustwalge kirju kari, tuttaw meil hollandi-friisi karja ehk friiside nime all, on kahtlemata enam lewinenud kõigist karjatõugudest Euroopa manneril. Toodud idast Germaani rahwastega Saksamere rannikule, on ta siin soodsatel oludel arenenud nii wormide kui ka toodangu poolest kõrgele järjele, et siit alata oma wõidukäigu üle Euroopa ja kaugemalegi.

Kõige suurem maa-ala, kus tema walitsewaks tõuks on muutunud, on kahtlemata Läänemere rand, alates Saksamerest kunni

Osa J. Cuperuse karjast Hollandi-Friisimaal
Selle karja kesklüps oli 25 lehmast 4,2
aastase keskmise looma wanuse juures
1922/23 aastal 4617 kg. (11.365 n.) piima
3,44% raswaga (391 n. wõiraswa).

uute Balti riikideni. Tema walitseb, alates Hollandist, Ida-Friisimaal, Lääne- ja Ida-Preisimaal, seega suures piirkonnas, mille harud Poola ning üle Leedu ja Läti Eesti ulatawad. Erandi moodustab ainult Holstein ja Daanimaa (Daani poolsaared ja saarestik), kus algupärased punased ja punasekirju karjatõud on säilinud.

Üksikutel maa-aladel on mustkirju kari, tingitud maa-põhjust ja tõuparanduse erisihetidest, iselaadilised wormid omandanud. Ühel pool kannab tema enam lihalooma tüüpi (Wesermarsh), kus liha omadused esirinnale kerkiwad. Teisel pool esineb tema puht piimatüübina (Ida-Friisimaa). Kuigi kari, tingitud maapõhjust ja toitmisoludest, tüübi poolest erineb, on nende hõimliikide wahel terve rida üleminekuid olemas, nii et tõuühtlus siiski alal hoidunud on.

Eriti kõrgele arenemisastmele on mustwalge kirju kari tõusnud emamaa kõrwal Ida-Friisimaal ja Ida-Preisimaal.

Põhjapool Läänemerd leidub teda Lõuna-Rootsis ja Norras. Rootsis on tema, nagu Ida-Preisimaal ja Ida-Friisimaalgi, järjekindla tõuparanduse tagajärjel nii ühtlaseks muutunud ja kaugele arenenud, et ka sellel maal juba omapärasest mustwalge karja alatüübist kõneldakse.

Lõunapoolsetes maades on mustwalge kari laiili lagunened Prantsusmaal, Hispaanias, osalt Inglismaal. Väljaspool Euroopat on tema walitsewaks tõuks ühes dzerseidega Põhja-Ameerikas. Peale selle leidub teda weel suuremal määral Meksikos, Brasiilias, Lõuna-Aafrikas ja Jaapanis.

Esimised järjekindlad mustwalge kirju karja sisseweod Eesti piirkonda ulatawad juba 19 aastasaja keskele*), millal meie suuropõllupidajad ühes teiste tõugudega ka hollandi-friisi karja sisse tõid.

Lehm Buringa LX Hollandi-Friisimaalt Lüksnud 1921 a. 6574 kg.
(16.040 n.) piima 4,12% raswaga (660 n. wõirasw).

Kuna tol ajal liikumine ja ühendus maa kaudu raudteede puudumisel weel õige halb oli, sündis sissewedu esialgu mere kaudu, peasjalikult Hollandist. Esimene hollandi kari, mille kohta kindlad andmed olemas, asutati 1836 a. kindral parun Meyendorffi poolt Kumma mõisas, Põhja-Harjumaal**), sellele järgnew — 1843 a. Wirumaal. Kukruse mõisas. 1864 a. osteti Tallinna raehärra A. Eggers'i poolt suurem arw loomi Hollandi-Friisimaalt Beeri mõisa, mida järgmistel aastatel weelgi täiendati. Sellest karjast on saanud palju werd omal ajal kuulus Tuula kari.

Weel suurem mõju hollandi karja lewinemisele Põhja-Eestis oli 80 a. algul Saku mõisa toodud 50 mullikal ja lehmal. Selle kõrwal tekkisid sama tõugu karjad Wäänal, Jõhwis ja Lassinurmes.

Endise Liiwimaa osas on kõige suurema tähendusega olnud Sindi (par. Wõhrmann) ja Uue-Wõidu mõisad.

*) Kui arwesse ei wõta Wiru maakonda Püssi mõisa toodud 1 pulli ja 7 lehma 1624 a. (Bericht der Rigs. Ges. für Geschichtskunde 1906).

**) Andmed wõetud hr. Zioni käsikirjast: Hollandi-Friisi kari Eestis.

1898 a. ettevõtetud ankeedi põhjal oli praeguse Eesti wabariigi piiridesse kuuluwates suurmajapidamistes järgmisel arwul sissetoodud must-walgeid loomi:

	A l g u p ä r a			
	Hollandist:	Ida-Friisimaalt:	Ida-Preisimaalt:	Daanist:
Eestimaa osas	38	7	23	2
Liwimaa osas. . . .	22	11	3	1
Kokku	60	18	26	3

Ainult Audru mõis on oma karja algusest peale 30 mullika ostuga Ida-Preisimaa were peale rajanud ja seda 1879 a. alates pullide juureostuga Ida-Preisimaalt alatasta täiendanud.

Hiljemini omawad siiski Hollandi kõrwal ka teised mustwalge karja raioonid suurema tähenduse tõuloomade sisseweto suhtes Eestisse, nimelt Ida-Friisimaa, Ida-Preisimaa ja Rootsi.

1912 a. ettevõtetud analoogilise ankeedi põhjal pakkus sissetoodud loomade arw Põhja-Eestis järgmist pilti:

	Hollandist:	Ida-Friisimaalt:	Ida-Preisimaalt:	Rootsist:
Toodud	7	60	2	12

Hollandi karja arw iseenesest näitab algusest peale kunni ilma sõjani järjekindlat tõusu, nii absoluutselt kui suhteliselt. Meil on olemas sellest ajast täpsed andmed küll ainult suurmajapidamiste, s. o. mõisate kohta, kuid need iseloomustawad siiski kaunis hästi selleaegset seisukorda, kuna ümbruskonna talupidajate kari suuremalt osalt mõisate järel kujunes.

Ettevõtetud ankeetid pakuwad meile mustwalge karja esinemise kohta Eestimaa mõisates järgmist pilti:

Aasta	Puht- ja segawereliste m.-w. loomade arw	0/0 kogu ankeedi alla kuuluwast mõisate karjast
P õ h j a - E e s t i s		
1894	10.129	43
1898	16.565	56
1912	27.970	65
L õ u n a - E e s t i s		
1898	4.611	24,2
1913	6.407	39,8

Eesti wabariigi päewilt käsitawad tõuküsimust ainult põllutööministeeriumi poolt 1919 a. ettevõtetud ankeedi andmed, mis samuti ainult suurmajapidamiste kohta käiwad. Nende andmete järele ei ole Hollandi tõukarja arw absoluutselt küll mitte tõusnud, sest et kogu karja arw on märksa tagasi läinud sõja kestel, kuid tõusnud on siingi puhtwereliste arw wõrreldes segawerelistega.

1919 a. põllutööministeeriumi üleskirjutuse järele oli hollandi-friisi weiseid Eesti suurmajapidamistes:

	Puhaustwerd	Segawerd	Kokku	0/0 kogu karjast
Põhja-Eestis	13.336	4.758	18.094	68,8
Lõuna-Eestis	5.576	2.647	8.223	42,25

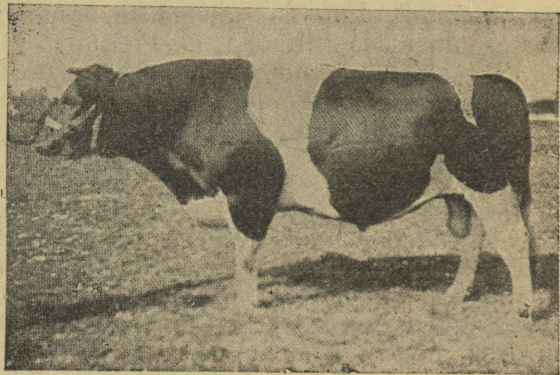
Algusest peale tekiwad mustkirju karja sissewega suurpõllu-
meeste juures ka teatud korraldused, mis karja märkimisega tegemist
teewad ja puhtwerelise karja sihikindla arendamise eest hoolitsewad.

Esimene sarnane korraldus on „Baltisches Stammbuch edlen
Rindviehs“ (lühidalt „B. Tr.“), kuhu kantakse peale hollandi-friiside
ka teisi puhtwerelisi loomi. 1885—1900 a. on Balti tõuraamatusse
kantud 53 pulli ja 570 mustwalgekirju lehma (siia kuuluwad ka Lätima
alal sissekantud loomad).

Hiljemini tekiwad, wastawalt Baltimaa tollaegsele administratiiv-
sele jaotusele Eestimaa ja Liiwimaa osas, eriorganisatsioonid.

1894 a. karjaankeedi põhjal otsustab kõige pealt Eestimaa suur-
põllumeeste selts („Estländischer Landwirtschaftsverein“), mis tegutseb
endise Eesti kuber-

mangu piirides, ai-
nult mustwalget (hol-
landi-friisi) karja oma
tegewus piirkonnas
enese waradest eden-
dada. Sellega kokku-
kõlasasutatakse krahw
Keyserlingi algatusel
ka samal aastal Eesti-
maa osas „Stamm-
buch für Estländische
Ostfriesen und Hol-
länderzucht“.

1901 a. tekib
wastaw korraldus ka
Liiwimaal: („Verband
Livländischer Ostfrie-
sen-Holländer Züchter“). Mõlemad ühisused olid ühenduses Kowno-
Kuuramaa tõuühinguga, kusjuures kõigil olid makswad ühesugused
suguraamatusse märkimise alused.

Hollandi-Friisi pull Nico 4969. $\text{Ema lüpsnud } 5942 \text{ kg. } \left(14,498 \text{ n.} \right)$ piima $3,64\%$ raswaga.

Mõlemad Eesti maa-alal asuwad seltsid tegutsesid ainult suurpõl-
lumeeste juures. Kunni 1913 a. on nende poolt märgitud ja trükitud
awaldatud:

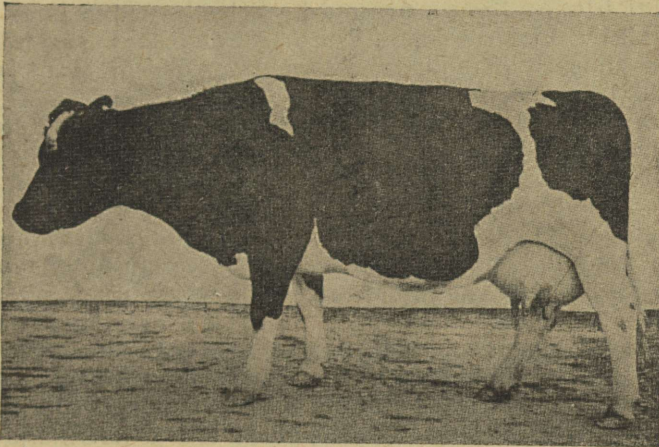
Eestimaa seltsi poolt, 1896—1914 a., 18 aastakäiku tõuraama-
tuid, kuhu on sisse kantud 625 pulli, 7924 puhtwerelist ja 2114 sega-
werelist lehma, kokku 10.663 looma.

Liiwimaa seltsi poolt on awaldatud aastast 1901—1914 a. 14 aas-
takäiku tõuraamatuid, kuhu on sisse kantud 1051 pulli, 15.576 puht-
werelist ja 12.834 segawerelist lehma, kokku 29.461 looma (wiimaste
hulka kuuluwad ka Lätimaal wõetud loomad).

Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi tekkimine ja tegewus.

Ilmasõja kestes on karjapidamine Eestis tuntawalt kannatada saanud. Selleks mõjusid kaasa kehwad toitlusolud, jõutoitude puudus, põldude kehwenemine, eriti rekwiisatsioonid, mille mõjul hulk wääruslikke loomi kaduma läks. On häwinenud ka osa karja otsekoheste sõjategewuse mõjul. Seisma jäi mobilisatsioonide tagajärjel kontrollühisuste tegewus ja osalt sai katkestatud ka senniste tõuselste tegewus.

Uued karjaparanduse wõimalused awanesid alles Eesti riigi tekkimisega ja rahuolukorra tagasitulekuga.

Ida Friisi lehm Sarah 4688. Lüpsnud 3 a. keskmiselt 5771 kg. (14.081 n.) piima.

Kuid wahepeal olid suured muudatused teisel alal sündinud, mis senniste tõuselste tegewuse endisel kujul wõimatuks muutsid. Poliitiliselt oli sennine Liiwimaa, kus enne üks ühing töötas, 2 ossa jagunenud, millest kumbki eri riigi alla kuulub. Teiselt poolt oli Põhja-Liiwimaa liitmise uutesse riigipiiridesse wõimalus awanenud karjaparanduse alal kogu maale ühtlane korraldus luua.

Majanduslistest muudatustest oli määrawa tähendusega maa-uendus, mis sennised suurmajapidamised häwitas. Karjaparanduse keskkohad nihkusid sellega mõisatest taludesse. Juba enne sõda olid Põhja-Liiwimaa Põllutöökeskseltsi juures angleri ja maakarja jaoks omad korraldused tekkinud, kes wäikepõllupidamistes wastawaid tõuloomi registreerisid. Need muutusid hiljemini iseseiswateks seltsideks.

Ka hollandi-friisi karjakaswatause alal tuli tegewus uutele alustele rajada ja muutunud oludega kohaneda. See oli maksew nii

tegewuspiirkonna, tõuseltsi liigete koosseisu, kui ka tööalade kohta. Viimases suhtes tuli endisega võrreldes enam rõhku panna agronoomilise abiandmise peale.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes, asutati 1920 a. algul uus tõuselts „Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Selts“, mis, põhjenedes endiste tõukorralduste poolt tehtud tööle, enese ülesandeks seadis mustwalge karja arendamise Eesti wabariigi piirides uute olude kohaselt.

Seltsi asutamisest on juba mõned aastad möödunud. Nende kestes on välja kujunenud oma teataw korraldus, mille ligem kirjeldus allpool järgneb.

W ä l j a w õ t e

Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi põhikirjast.

Seltsi ülesanded ja õigused. Seltsi põhikirja järel on Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi ülesandeks Eestis friisi tõugu karja oludekohaselt parandada, kaswatuse kultuuri tõsta ja tõuloomade müüki korraldada.

Oma ülesannete teostamiseks awaldab selts järgmist tegewust: a) kogub teateid mustwalge (hollandi-friisi) karja arwu ja pidamise kohta Eestis; b) korraldab oma liigetele suguloomade walikut, täiskaswanud loomade tõuraamatusse wõtmist ja noore karja registreerimist; c) korraldab oma liigete karjade tasuwuse, tõu puhtuse, wereuenduse ja terwise kontrolli; d) edendab teaduslist uurimistööd mustwalget tõugu karja juures; e) korraldab oma liigete loomade kinnitamist; f) korraldab oma liigete tõuloomade müüki ja ostu kodu- ja wäljamaal.

Nimetatud tegewuse awaldamiseks wõib selts muu seas: a) ametisse wõtta sellekohaseid eriteadlasi ja ametnikke; b) pidada mustwalge karja tõuraamatut; c) asutada ja ülewal pidada sugupulli pidamise ühisusi; d) asutada ja ülewal pidada tõu ja katsekarju; e) korraldada liigetewahelist loomade kinnitamist; f) korraldada oma liigete mustwalge karja näitusi, oksjoneid ja karjapidamise wõistlusi; g) toime panna karjapidamisesse puutuwaid kõnesid, kursusi ja õppereise, wiimaseid kodu- ja wäljamaal; h) toimetada, kirjastada ja laiali laotada karjapidamisesse puutuwat kirjandust; i) wälja anda karjakaswatuslise sisuga ajakirju.

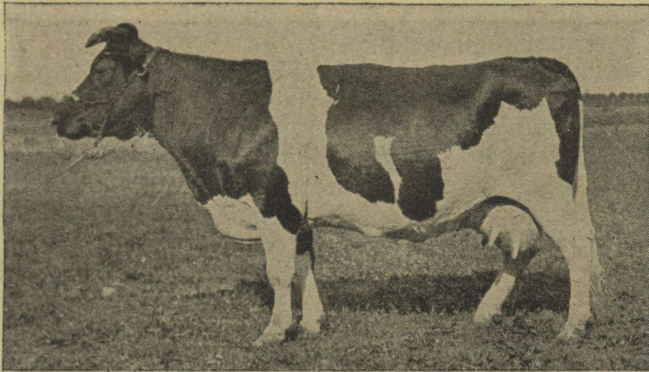
Seltsi tegewuse piirkonnaks on kogu Eesti.

Liikmed. Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi liigeteks wõiwad olla isikud, kes hollandi-friisi tõugu karja kaswatawad, kui ka ühisused, kellel mustwalge karja kaswatuse edendamise Eestis ülesandeks on.

Ühisustel ja üksikutel isikutel, kes soowiwad liigeteks astuda, tuleb teatada sellest kirjalikult seltsi eestseisusele. Eestseisus annab need soowiawaldused ühes oma arwamisega edasi seltsi nõukogule, kelle wõimupiiri uute liigete wastuwõtmine kuulub.

Iga liige on kohustatud: a) oma karja jaoks pidama suguraamatut ja noorekarja-raamatut seltsi poolt heakskiidetud wormi järele; b) oma tõulehmi ainult nende pullidega paaritama, mis seltsi

poolt tõuraamatusse on wõetud, ehk muidu seltsi poolt heaks on kiidetud; c) wõimalikult ainult tõuraamatusse wõetud loomi ja nende järeltulijaid pidama; d) hoolitsema selle eest, et loomad õigel ajal sugu- ja tõuraamatusse wõetaks ja wasikad märgitaks ning noorekarja-raamatusse kantaks; e) oma karjas iga üksiku looma toidukulutuse ja saagianni üle arweid pidama*); f) tõuraamatusse kantud looma müümise, tapmise ehk surma puhul seltsi juhatusele teate saatma, milles ka põhjus on ära tähendatud; g) tõuloomade müügi korral Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi liigetele ostueesõiguse andma.

Lehm T. L. Persson'i mustwalgest karjast Torshögis Lõuna-Rootsis. Nimetatud kari andis 1921/22 kontroll-aastal 18,8 keskmise lehmade arvu juures lehma pealt 4682 kg. (11.424 n.) piima 3,64⁰/₀ raswaga (416 n. wõiraswa).

Seltsi liigetel on peale selle õigus osa wõtta seltsi poolt toimepandud koosolekutest, kõnedest, kursustest, näitustest ja õppereisudest; tarwitada seltsi eriteadlaste ja ametnikkude abi oma karjaparan-dustööde juures; saada seltsi poolt wäljaantawat kirjandust.

Iga liige maksab ühekordse sisseastumis- ja igaaastast liikme-maksu, mille suuruse määrab peakoosolek.

Seltsi tegewust juhiwad ja asju ajawad: peakoosolek, nõukogu, esstseisus, erikommisjonid ja rewisjonikommisjon.

Peakoosolekutest wõiwad osa wõtta kõik seltsiliikmed. Ühisused wõtawad osa iga ühisus ühe esitaja kaudu. Igal osawõtjal on üks hääl.

Peakoosolekud on otsusewõimulised, kui vähemalt $\frac{1}{10}$ seltsi liigetest esitatud on. Kui seda kwoorumi kokku ei tule, siis kutsu-

*) Esialgu, kunni meil kontrollühisuste wõrk assistentide puudusel veel tarwilisel määral ei ole suutnud wälja areneda, ei ole see punkt sunduslik.

takse kuue nädala jooksul teine koosolek, mis ilmunud liigete arvu peale vaatamata otsusewõimuline on.

Peakoosoleku otsustamise alla käiwad: a) seltsi liigete, nõukogu, eestseisuse, erikomisjonide ja rewisjoni-komisjoni tegewuse juhtnõõride kindlaksmääramine; b) läinud aasta aruande läbiwaatamine ja kinnitamine; c) eelarwe ja tegewuskawa läbiwaatamine ja kinnitamine; d) liikmemaksu suuruse kindlaksmääramine; e) nõukogu, eestseisuse, erikomisjonide ja rewisjoni-komisjoni walimine; f) põhikirja muutmine; g) nõukogu, eestseisuse, erikomisjonide ja rewisjoni-komisjoni poolt ette pandud ehk peakoosoleku enese poolt algatatud küsimuste harutamine ja otsustamine.

Eestseisuses on neli liiget: seltsi esimees, tema abi, laekahoidja, kelle peakoosolek walib, ja sekretäär — loomakaswatus ehitundja, kelle nõukogu walib.

Eestseisus on, ilma et selleks eriwalitust tarwis oleks, seltsi asemik läbikäimises, eraisikutega, teiste seltsidega ja asutustega ja wõlgade sissenõudmises.

Eestseisus walwab põhikirja täpisele täitmise järele, walitseb seltsi warandusi ja asutusi, paneb tarwilikud tööjõud seltsis ametisse, juhatab neile ülesanded kätte, määrab palga ja wabastab teenistusest; paneb peakoosoleku ja nõukogu otsused maksma; wõtab wastu ja annab wälja rahasummasid peakoosoleku poolt kinnitatud eelarwe järele; ajab igasugu jookswaid asju ja juhib seltsi kirjawahetust.

Nõukogu seisab koos seitsmest peakoosoleku poolt walitud liikmest ja seltsi esimehest ja sekretäärist.

Nõukogu otsustamise alla käiwad: a) mustwalge karja tõu-paranduse teaduslik ja tehniline juhtimine; b) seltsi sekretääri — loomakaswatus ehitundja walimine; c) liikumata waranduse omandamine, pantimine ja wõõrandamine; d) uute liigete wastuwõtmine; e) kõigi punktide esialgne läbiwaatamine, mis peakoosolekul harutamise alla tulewad; f) mitmesuguste küsimuste otsustamine, mis eestseisuse poolt ette tuuakse; g) eestseisusest ajutiselt puuduwate ehk enne tähtaega lahkunud liigete koha täitmine oma liigete läbi.

Erikomisjonid walitakse mõne iseäralise ülesande täitmiseks peakoosoleku ehk nõukogu otsuse põhjal seltsi liigetest, ametnikkudest ehk wäljaspoolt seltsi kutsutud asjatundjatest.

Rewisjoni-komisjoni walitakse peakoosoleku poolt 3 liiget ja 2 asemikku üheks aastaks.

Seltsil on ametis eriharidusega sekretäär ja instruktorid.

Seltsi büroo asub Tallinnas, kuhu kõigi soovide ja järelepärimiste puhul pöörduda tuleb.

Tõuraamatu pidamine.

Tõuraamatu tähendus.

Nagu seltsi põhikirjas tähendatud, on Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltši tähtsamaks ülesandeks arendada mustkirju karja Eestis, mis oleks hea kehaehitusega, terve ja kõrge piimaanni ja raswaprotsendiga ning neid omadusi wõimalikult kindlalt oma järeltulijatele edasi pärandaks.

Mustwalge kari Ristilt, Läänemaal.

Karja tõuraamatu pidamine on sellejuures üheks tähtsamaks abinõuks.

Tõuraamatu ülesandeks on: anda igalajal teateid loomade iseloomusse ning kehaehitusesse puutuwate heade külgede kui ka puudete suhtes; anda teateid loomade toodangu ja kehaehituse kohta, nende põlwenemise üle kui ka pärandamiswõime kohta, selle wõrra, kui see järeltulijate juures awaldust leiab. Sarnane üksikute loomade omaduste kindlaksmääramine ühes kõigi muudatuste märkimisega, mis hiljem ilmsiks tulewad, on tõuparanduse seisukohalt tähtis, sest sel teel antakse karjakaswatajatele wõimalus igakülgseid teateid loomade kohta saada, sihikindlalt loomade wäljawalikut toimetada ning karjatõugu parandada.

Hollandi-friisi karja jaoks on kolme liiki tõuraamatud olemas, nimelt: A, B ja eliit (wäljawalitute) tõuraamatud, mille kohta järgmised määrused makswad.

Üldised määrused kõigi tõuraamatu loomade kohta:

1) Eesti hollandi-friisi karja tõuraamatusse võetakse ainult must-walge kirju weiseid.

2) Tõuraamatusse võetawatest weistest peawad pullid vähemalt 1¹/₂ aastat wanad ja lehmad kord poeginud olema. Iseäralistel juhtumistel (näit., müügi korral väljamaale) võetakse tõuraamatusse ka tiineid mullikaid.

3) Tõuraamatusse võetawatelt weistelt nõutakse, et nad on wabad pärandatawatest haigustest ja wigadest, mis takistawad weist sugu- ehk piimaloomaks tarwitamast.

4) Tõuraamatusse võetawatel weistel peab olema piimaloomale wastaw kehaehitus.

A tõuraamatu erilised määrused.

1) A tõuraamatusse võetakse vähemalt 1¹/₂ aastat wanad pullid, kes väljamaalt sisse toodud ja sealsetesse tõuraamatutesse on märgitud, ehk kes põlwenenud tõuraamatusse märgitud wanematest, ehk kes RL *) wõi RE **) tõuraamatusse on märgitud, RL ehk RE märgitud puhastwerd wanematest on sündinud, ehk muidu teatud puhastwerd hollandi-friisi tõugu wanematest põlwenenud.

2) Puhastwerd hollandi-friisi tõugu lehmad peale esimest poegimist, kes sissetoodud wõi kohalikkude puhastwerd wanemate järeltulijad, wõi segawerd emast ja puhastwerd hollandi-friisi pullist wältawa ristpaaritamise teel vähemalt 5 põlwe jooksul on saadud (31/32-wereline), kui nendel selle juures soowitaw hollandi-friisi tüüp ja hea kehaehitus on.

3) A tõuraamatusse võetawalt weiselt nõutakse, et temal on tõule wastaw tüüp: karw mustwalge kirju, jalgade alumised otsad ehk vähemalt sõrgade ääred walged; jalgade alumiste otste, udara ja kotikute peal ei tohi eraldi seiswaid muste täppe olla. Keha tagumine osa peab olema hästi välja arenenud (peraluude ja niuete laius puusaluude laiusega wõrreldes suur).

B tõuraamatu erilised määrused.

1) B tõuraamatusse võetakse ainult lehma.

2) B tõuraamatusse võetawalt weiselt nõutakse, et tema on vähemalt pool puhastwerd. Harukordadel, kui teada on, et mõnda karja on kaudu jätkuwal ristugutusel paaritatud puhastwerd hollandi-friisi pullidega, wõib neid lehma ka ³/₄-werelisteks lugeda.

3) B tõuraamatusse võetawad loomad peawad wastama samadele nõudmistele tüübi suhtes, kui puhtawerelisedki.

*) Tähendab: Stammbuch des livländischen Holländer-Friesenviehs RL — Reinblut in Livland.

**) Tähendab: Stammbuch der Estländischen Ostfriesen und Holländerzucht RE — Reinblut in Estland.

Eliit (väljavalitute) tõuraamatusse wõetakse:

a) lehma, kes on A tõuraamatusse wõetud, kes saanud kehaehituse eest hindamisel (waata järgm. peatükk) vähemalt 75 punkti ja kelle toodang ulatab aastas üle 300 naela (125 klg.) wõiraswa;

b) pulle, kes samuti A tõuraamatu wääriliseks tunnistatud, hindamisel üle 75 punkti saanud ja kelle emad vähemalt 2 aasta kestes annud 300 naela wõiraswa ja piima, mille raswasisaldus üle 3,3%.

Eliit-tõuraamatu ülesanne on kõige paremaid tõuloomi tuttawaks teha et neid wõimalikult täielikult tõuwaliku otsarbel ära kasutada.

Iga tõuraamatusse wõtmise eel käib loomade järelwaatus kohapeal ja hindamine.

A ning B tõuraamatusse wõtmist toimetab tõuseltsi sekretäär ehk instruktor. Eliit-tõuraamatusse wõtmine sünnib komisjoni poolt, mis koos seisab ühest eelnimetatud tõuseltsi ametnikust ja loomaarstist.

Kõik tehtud tähelepanekud märgitakse üles ja kantakse hiljem tõuseltsi büroos peetawasse pearaamatusse sisse. Lehmaomanik aga saab soowikorral ära kirjad tõuraamatust wastawate loomade kohta ning tõuraamatusse wõetud loomade kohta kwiitungid.

Tõuraamatusse kantawad teated.

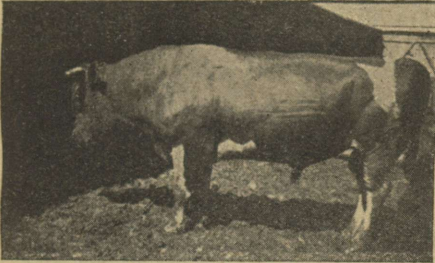
Wastawalt nõuetele, mida tõuraamat peab täitma, sisaldab tema järgmisi teateid kõigi sissekantud loomade kohta:

1) Üldised teated: looma tõumärgi, tõupuhtuse, nime, tõuraamatu №, wasika №, sündimisaja, kaswataja, omaniku, loomakaalu kohta. Tulewikus kawatsetakse ära tähendada ka majapidamise maapõhja iseloom (sawi, liiw jne.), kus loom kaswatatud.

2) Teated looma põlwenemise kohta, nii isa kui ema poolt, ning lehmik-esiwanemate toodangu kohta.

3) Teated looma tundemärkide ja karwa kohta ning looma joonestus, kuhu looma kiri üksikasjaliselt ja wõimalikult täpselt on ülestähendatud. Selle ülesanne on kindlaks teha looma algupära, kelle andmed tõuraamatu wastawale lehele on kantud.

4) Edasi leidub tõuraamatus looma kehaehituse kirjeldus. Loomade kehaehituse ülesmärkimisel on tarwitusele wõetud eriline hindamistabel, mille alusel iga kehaosa eest wastaw arv punkte

Pull Erik H 147. Tori Piistaojalt 7 aastasena. Ema RL 2372 lüpsnud 9629 n., Ema-ema RL 4704 17,050 n., isaema 11,375 n. piima 3,32% w. aastas.

antakse. Kõige suurem punktide arv, mida tõuraamatusse võetav loom hindamisel võib saada, on järgnevalt tabelist näha:

Pullid:

Pea (worm, silmad, nina)	9
Sarwed	6
Kael, laba, rind, turi	12
Selg, küljed	10
Lanne (nimmed)	8
Laudjas (ristлуу, niuded)	10
Reied	6
Saba (juur ja roog)	3
Jalad (tugewus, seisak, käik)	10
Nahk, karw, piimamärgid	6
Üldmulje (arenemine, ühtlus, tüüp)	20
Kokku	100

Lehmad:

Pea (worm, silmad, nina) ja sarwed	8
Kael, piht, rind	10
Selg, küljed, tühemused	8
Lanne (nimmed, neerud)	8
Laudjas (ristлуу, niuded)	12
Reied	6
Saba (juur ja roog)	4
Jalad (tugewus, seisak, käik)	6
Piimamärgid (nahk, karw, udar, piimasooned, kaewud ja peegel)	18
Üldmulje (arenemine, ühtlus, tüüp)	20
Kokku	100

Kui mõni kehaosa mingi puuduse ehk hea külje poolest eriti silmatorkaw on, siis tehakse wastawal kohal hindamistabelis sellekohane märkus. Näiteks, „pea“ — „raske“ ehk „liig peenike“, „lanne“ — „nõgus“, „kael, piht, rind“ — „turjakas“ j. n. e.

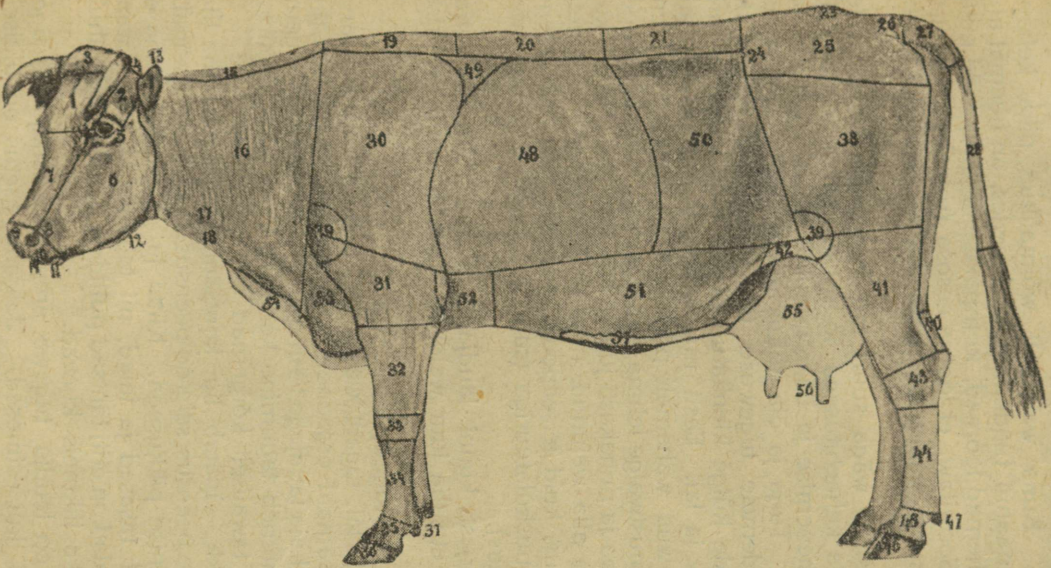
Eesti mustwalge karja tüüp,

mille poole Selts püüab ja mis loomade hindamisel mõõduandew, on järgmine:

Üldkuju — keskmiselt kiirelt arenew, väga piimarikas, kuid ühtlasi ka nuumamiseks kõlbulik loom, seejuures üldiselt tugewa, kompaktse, homogeense kehaehitusega.

Suurus — keskmine, oleneb osalt maapõhjast ja toitlustingimustest; liig suured kui ka liig väiksed, kängujäänud loomad ehk „poni“ tüüp on soovimatu.

Pea — kuiw, peenejooneline, keskmiselt pikk kunni pikk; nina ja otsaesise joon sirge, kukul keskmine. Kõrwad peened, liikuwad,

Weise kehaosa :

- 1 — ots; 2 — meelekoht; 3 — otsahari; 4 — kukal; 5 — silm; 6 — pale, põsk;
 7 — koon; 8 — nina, sõõre; 9 — ninapeegel; 10 — ülem huul; 11 — alam huul;
 12 — lõua wahe, kurk; 13 — kõrw; 14 — suu; 15 — kaelahari; 16 — kael; 17 —
 kaela soone nõgu; 18 — kaelaserw; 19 — turj; 20 — selg; 21 — lanne, nimmed;
 22 — ristluu; 24 — puusanukk; 25 — laudjas; 26 — saba juure lohk; 27 — saba-
 juurikas; 28 — saba; 29 — õlanukk; 30 — laba; 31 — õlg; 32 — küünarwars; 33 —
 esipõlw; 34 — esisäär; 35 — sõrgats; 36 — sõrg; 37 — tukaliige; 38 — ülemreis;
 39 — põlw; 40 — kindre (koodi) künnap; 41 — alareis; 42 — kube; 43 — kinner, koot;
 44 — tagusäär; 45 — sõrgats; 46 — sõrg; 47 — tukaliige; 48 — külg; 50 — tühimus;
 51 — kõht; 52 — rind; 53 — eesrind; 54 — rinnalott; 55 — udar; 56 — nisa;
 57 — piimasoon.

loomulikku olekus kaalus seisakus. Silmad suured, selged, wagusa, rahuliku waatega. Suu — lai, tugewate lõugadega. Sarwed — lühikesed, walkja juure ja tumedate otsadega, — lehmadel wõrdlemisi

peened, ette ja otsadega wähe allapoole pöördud, pullidel wähem käändinud ja enam wäljapoole sihtitud.

Puudeleks pea juures tuleb lugeda, kui ta on liig pikk, peen, kitsas (halwa söötmise, haiguse ehk üliareemise tundemärk), walksed mittesõbralikud silmad, kui ka liig raske suur pea ja suured sarwed, mis ei ole kokkukõlas kehaga, lõpuks sarwede liig püsti asend.

Kael on wähe keskmisest pikem, hea üleminekuga turja, peente woltidega. Kaelahari peen, lott wäike. Wanematel pullidel ilmub turi. Liig warajane turjaminek tähendab kaswu seismajäämist. Lehmadel turjaminekut ei tohi olla.

Keha — ühtlane. Kuna waremalt wõimalikult pika kehaga loomi soowiti, seda piimaanni tundemärgiks lugedes, on uuemal ajal ideaaliks түsedamad lühemad loomad, kompaktse tugewa, kuid mitte liig jämeda kondiga. Soowitaw, et looma eesosa (rinnakast) ja laudjas hästi pikk oleks, kuna wahepealne osa lühike, sest et sarnane loom tugewam on.

Kõrge piimaand esitab wäga suuri nõudeid weise organismile, ja ainult tugewa, түseda kehaehitusega loom suudab neile nõuetele wastu panna, ilma peenenemise ja üliarenemise ohwriks langemata.

Rind, turi, õla. Turja ja õla ehitus annab wõimalust otsustada kehaehituse ja sidemete tugewuse üle. Soowitaw on: pikk, wildakas, tugewasti ribide külge kinnitatud õla ja mõõdukalt lai turi. Rind wõimalikult sügaw ja lai. Eesti mustwalge tõuraamatu karjalt nõutakse, et rinna sügawus wähemalt poole turja kõrgusest suurem oleks. Kuju poolest on mustwalge lehma rind enamasti owaalne. Sagedased puuded turja, laba ja rinnakasti juures on: kahekordne turi, kus rinnakast õlgade wahele alla wajunud, niisama lahtine õla (sidemete lõtwus); edasi — turjakus, kuid teiselpoolt ka teraw selg ja õhukene kitsas rinnakast nõrga muskulatuuriga (sagedasti tingitud looma nõrgast toitmisest noores eas).

Selja joon — turjast kunni laudjani tasane. Laudjas taha-poole wähe langew, nii et saba juur weidi madalamal asub, kui ristluu nukk.

Lanne (neeruosa) — tugew, lai, tasane.

Laudjas — pikk ja lai, tagant waadates kantlik, hästi wäljaarenenud, kuna tema tähtsamaid orgaane — suguaparaate ja lehmali piimaorgaane — sisaldab. Laia laudjaga lehmadel on ka sünnitus kergem.

Noortel loomadel areneb tagumine kehaosa kiiremalt, mispärast nemad ristluude kohalt tawaliselt kõrgemad on, kui turjast.

Saba — kuiw, pikk — ulatab ligi kontsani. Ta ei tohi aga liig peenikene olla, kuna selle peensus selgroo peensusest tunnistust annab.

Jäsemed — keskmise pikkusega. Kints ja säärel tugewa-lihase-lised. Tagumised reied tasased ja laiad, nii tagant kui küljelt waadatuna. Tugewad tagajalad on eriti tähtsad pullidele paaritamise puhul.

Jalad allosas kui ka liikmeis kuiwad.

Tagumised jalad on laudja tugewa arenemise tagajärjel sagedasti laiemale asetatud, kui esimesed. Jalgade asetuse on üldiselt sirge. Käik — kerge. Puudused: liig jämedad, pika karwaga (toores kehaehitus), kui ka liig peened (üliarenemise tundemärk) jalad.

Nahk peen ja paenduw, wabalt keha küljes, laseb end keha küljest kergesti eemale tõmmata; wärwilise naha all sinikashall, midu lihakarwa.

Karw — peen, pehme ja läikiw. Kuid selle hindamisel tuleb arwestada, kas loom on laudas seisnud ehk karjamaal wiibinud.

Ilmastiku mõjul muutub tema harilikult tihedamaks, pikemaks ja jämedamaks.

Puuduseks tuleb aga lugeda loomulikku topakast karwa ja jämedat kinnist nahka, mis on ühenduses harilikult ka liig jämeda, wammise, krobeda kondiga (pulli tüüp).

Udar — suur, ümmarikult neljakandiline, hästi wormitud, seejuures peen ja siidise nahaga, mitte kõlkuw. Nisad keskmise pikkusega, peened, väljapoole sihitud. Lisanisad sagedased. Karw udaral walge, peen. Piimasooned tugewasti arenenud, piimakaewud laiad ja sügawad.

Puuded: wäike, ebawormiline raswaudar, mis peale lüpsi kokku ei tõmbu; wäiksed ehk liiga pikad, ebakorrektselt asetatud nisad.

Wärw — mustwalge-kirju. Eelistatud järgmine kiri: pea must, mitte liiga suure walge tähega otsa ees; keha ülekaalus mustwalgete wöödega: üks neist läheb üle turja ja öla, teine üle ristluu kummagile poole tagumiste reite peale, nii et keha keskele must „sadul“ tekib ja ka keha tagaosa kunni kontsani must on.

Kõhualune ja jalad alaosas kunni kontsani walged (eriti udar lehmjal ja kotikud pullidel), nisad wõiwad aga wärwilised olla. Saba ots walge. Ninapeegel ja silmalaud tawaliselt mustad — kuigi wõimalikud ka wärwilised. Walge karwa all nahk lihakarwa, musta all sinakashall. Sagedasti on aga ka walkjatel kohtadel sinakashallid täpid.

On tähele pandud, et mustad nisad üldiselt elastilisemad on ja paremini ilma mõjudele wastu panewad, kui walged. Mis wärwi wigadesse puutub, siis peetakse sarnasteks üleni musta wärwi, musti lahus plekke jala alaosade peal, musta udarat ja üleni musti kotikuid pullidel, mida loetakse segawereluse tundemärkideks.

Wärwi juures tuleb aga seda toonitada, et meil sel alal tihti liialdatakse, mis suurt hädaohtu tõuparandusele tähendab. Peab meeles pidama, et kirjal ja wärwil mis silmale meeldiw ja mille ühtlus soowitaw, ikkagi ainult formaalne, kõrwaline tähendus on, kui kari muidu toodangu ja wormi poolest täiuslik on. Täiesti ekslik on aga see, kui wäikeste wärwiwigade ehk puuduliku kirja pärast mõni hea loom wälja prakeeritakse ja põlwenemise ning eksterjööri poolest wiletsam loom asemele kaswatatakse. Esimeses joones tuleb wäljalikul arwesse wõtta looma toodang, eksterjöör, põlwenemine ja ainult wiimasest joonest — kiri.

Selles mõttes wõime mustwalge-kirju karja kodumaal — Hollandi-Friisimaal — karjakaswatajatelt paljugi õppida. Seal wõime leida terveid esimese järgu karju, kus sadulaga loomi wähe leidub, kuna meil isegi mõni loomakaswatuse instruktore looma friisiks ei loe, kui tal wõöd puuduwad.

5) Hindamise kõrwal kantakse tõuraamatusse ka tähtsamad looma mõõdud, — teatud juhtumisel on nad erapooletuks abinõuks looma hindamisel.

Mõõdud, mis tõuraamatusse märkimisel wõetakse, on järgmised:

- 1) Turja kõrgus . . tk. mõõdetakse kepiga
- 2) Selja „ . . sk. „ „

Lehmadel alla 4 aasta 115 "

" üle 4 " 120 "

2) Ristluude kõrguse (rk.) kõige väiksem mõõt:

Pullidel alla $2\frac{1}{2}$ aasta 120 sm. Ristлуу ei tohi üle 4 sm. turjast kõrgem olla.

Pullidel üle $2\frac{1}{2}$ aasta 125 sm. Ristлуу ei tohi üle 2 sm. turjast kõrgem olla.

Lehmadel = turja kõrgus. Ristluude suurem kõrgus lubataw kunni 4 sm.

3) Pullide selg ei wõi üle 2 sm. turjast madalam olla.

4) Rinna sügawuse (rs.) kõige väiksem mõõt:

Pullidel alla $2\frac{1}{2}$ aasta $\frac{tk.}{2}$

" üle $2\frac{1}{2}$ " $\frac{tk.}{2} + 5$ sm.

Lehmadel kõigil $\frac{tk.}{2} - 4$ sm.

5) Rinna laiuse (rl.) kõige väiksem mõõt:

Pullidel: $\frac{tk.}{3}$

Lehmadel: 40 sm.

6) Laudjate kõige vähem laius puusanukkide kohalt (ll):

Pullidel: $\frac{tk.}{3}$

Lehmadel alla 4 aasta: $\frac{tk.}{3}$

" üle 4 aasta: $\frac{tk.}{3} + 5$ sm.

7) Laudja kõige vähem laius niuetest (ll₂):

Pullidel ja lehmadel: $\frac{tk.}{3}$

Soowitaw oleks, et üle $2\frac{1}{2}$ aastastel pullidel puusade ja niude laius oleks niisama suur, kui rinna laius.

Pullid alla $2\frac{1}{2}$ aasta ja lehmad alla 4 aasta, kes nõutud mõõtsid täis ei anna, wõiwad nimetatud wanaduse saawutamise järele uuesti tõuraamatusse wõtmiseks esitatud saada. Wanemate loomade kohta seda õigust ei ole.

Need eelmised teated, nii hindamise andmed kui mõõdud on tähtsad selleks, et õppida tundma tõuloomade wormisid, aidata kaasa ühtluse saawutamiseks ja anda wõimalust tõu arendamist jälgida.

Peale eelmiste teadete kantakse tõuraamatusse sisse weel:

6) Loomade toodang, piimaand, raswaprotsent ja -määr, toidukulutus ja toidu tasuwus.

7) Teated looma järeltulijate ja nende tarwitamise kohta.

8) Lõpuks teated auhindade, terwislise seisukorra, ülemineku kohta ühelt omanikult teisele ning looma surma üle.

Nagu nendest nõutawatest teadetest näha, annab tõuraamat kaunis mitmekesiseid ja põhjalikka andmeid tõuraamatusse wõetud loomade kohta. Kui tõuraamatut kauemat aega peetud, wõib järje-

likult samasuguse pildi ka kogu looma suguwõsa (esiwanemate) kohta saada.

Tõuraamatu pidamisel kantakse pkt. 1—5 nimetatud teated otsekohe loomade märkimisel ehk endiste tõuraamatu andmete põhjal sisse. Andmed looma toodangu kohta saadakse kontrollühisuste aruannetest; kõik teised teated saadakse karjakaswatajatelt, mida mitmesuguste teadaannete näol wiimased tõuseltsile on kohustatud saatma. Selleks tuleb nii karjakaswatajatel kui ka tõuseltsis peale tõuraamatu enese mitmesugused abiraamatud pidada.

Eelnimetatud abiraamatute hulka kuuluvad kõige pealt lehmade paaritamise raamatud, wormulaaride ehk tsekiraamatute kujul, mida pullipidajad täidawad. Sunduslikud on need pullijaamadele ja pulliühisustele, kes tõuseltsi kaudu pulli ostmiseks abiraha on saanud. Kuid ka iga teine pullipidaja, kes tahab, et tema loomad kord tõuraamatusse sisse kantakse, on tulewikus kohustatud sarnast registrit pidama ja sellesse registrisse kantud andmed 6 kuu jooksul peale lehmade paaritamist tõuseltsile saatma.

Peale wasika sündimist tuleb karjakaswatajal 8 päewa jooksul wasika sündimisest tõuseltsile teatada. Need teated on postkaartide kujul, kuhu tuleb joonistada trükitud piirjoontesse wasika kiri; peale selle sisaldab kaart küsimusi wasika põlwenemise, sündimisaja ja tarwitamise kohta.

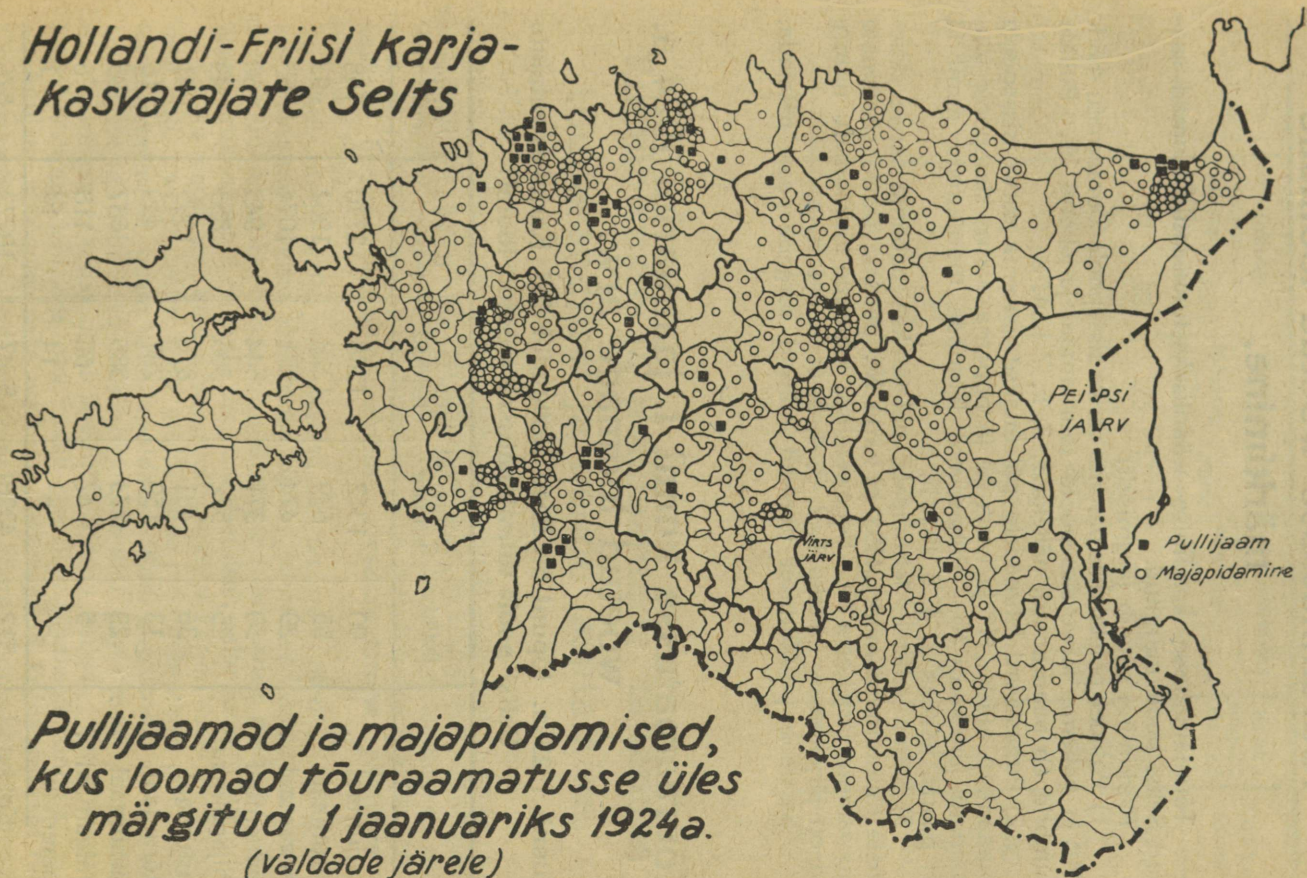
Paaritamise teated ühes sündimise teadetega on need alused, mis hiljem looma põlwenemist tõuraamatusse wõtmisel tõendawad ja selleks kindlustusi pakuvad, et siin ühtegi eksistust ega meelega waleteadete andmist ei saa olla.

Teated wasikate sündimise kohta kantakse tõuseltsis noorekarja registrisse.

Peale eelmiste raamatute on 1923 a. sisse seatud weel pullide järeltulijate raamatud, kuhu kantakse sisse eliit-tõuraamatusse wõetud pullidega paariatud lehmade ja nende järeltulijate toodang. Selle ülesandeks on wõrrelda pulli järeltulijaid nende emadega, et saada andmeid pullide päranduswõime kohta ja leida sarnaseid, keda wõiks ära kasutada tõu edaspidisel arenemisel.

Peale tõuraamatu pidamise juures tarwisminewate raamatute, warustab tõuselts karjakaswatajaid weel mitmesuguste tunnistustega, annab tarwilisel korral wäljawõtteid tõuraamatust, wasikate põlwenemise wormulaare, mis on tarwilikud wasikate müügi puhul, j. n. e.

*Hollandi-Friisi karja-
kasvatajate Selts*

*Pullijaamad ja majapidamised,
kus loomad tõuraamatusse üles
märgitud 1 jaanuariks 1924a.
(valdade järele)*

Tõuraamatusse wõetud loomade märkimine.

Tõuraamatusse kandmise wääriliseks tunnistatud loomad saawad Seltsi poolt märgitud.

Märkimine sünnib järgmiselt:

1) Pullidel põletatakse parema sarwe sissepoole tõuraamatu märk „H“ ja pahema sarwe sissepoole tõuraamatu järjekorra №. Pullide numbrid on paaritumad, näiteks 1, 3, 5, 7 j. n. e.

2) Puhastwerd lehmadele põletatakse parema sarwe sissepoole tõuraamatu märk „H“ ja karja № ja pahema sarwe sissepoole tõuraamatu järjekorra №. Puhastwerd lehmade tõuraamatu numbrid on paaris, näiteks 2, 4, 6, 8 j. n. e.

3) Segawerelistele lehmadele põletatakse pahema sarwe sissepoole tõuraamatu märk „HS“ ja karja №, parema sarwe sissepoole tõuraamatu järjekorra №. Segawereliste lehmade tõuraamatu numbrid on järjekorras, näiteks 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 j. n. e.

Sarwede puudumisel tulewad märgid sõrgade peale põletada.

Tõuraamatusse kunni 1. jaanuarini 1924 a. wõetud loomade arw.

Kunni 1923 a. lõpuni on Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi poolt tõuraamatusse wõetud loomi:

	Pullid	A tõuraamat. lehmad	B tõuraamat. lehmad	Kokku loomi	Majapidamiste arw
Harjumaal . .	90	1312	1368	2770	158
Wirumaal . .	55	679	1228	1962	93
Järwamaal . .	29	474	571	1074	65
Läänemaal . .	30	371	544	945	60
Wiljandimaal . .	25	522	306	853	49
Tartumaal . .	36	481	878	1395	41
Wõrumaal . .	13	159	287	459	16
Pärnumaal . .	29	273	385	687	85
Walgamaal . .	5	47	66	118	8
Saaremaal . .	—	—	14	14	1
Kokku . .	312	4328	5647	10277	576

Liigitatud maakondade ja majapidamiste järele oli neist:

Maakond	Taludes		Riigimõisades		Eramõisades		Kokku majapidamisi	Kokku loomi
	Talude arv	Loomi	Mõisate arv	Loomi	Mõisate arv	Loomi		
Harju . . .	97	321	26	1232	35	1217	158	2770
Wiru- . . .	38	90	20	508	36	1364	93	1962
Järwa- . . .	34	57	9	238	22	779	65	1074
Lääne- . . .	33	111	6	331	21	503	60	945
Wiljandi- . . .	34	103	13	680	2	70	49	853
Tartu- . . .	8	52	15	779	18	564	41	1395
Wõru- . . .	4	41	11	336	1	82	16	459
Pärnu- . . .	68	277	6	205	11	205	85	687
Walga- . . .	3	7	4	86	1	25	8	118
Saare- . . .	—	—	1	14	—	—	1	14
Kokku . . .	319	1059	111	4409	147	4809	576	10277

Pulliühisuste ja pullijaamade tähendus tõuparandusel ja nende asutamine.

Karja tõuparanduse, see on kõlbuliste järeltulijate saamise, esimeseks ja tähtsamaks nõudmiseks on kohaste wanemate kasutamine, s. t. sarnaste wanemate tarvitamine, kes järeltulijatele soovitawaid omadusi edasi anda suudawad. Teises joones tuleb hoolitseda selle eest, et parandatawad omadused ka wälja arendatud ja ära kasutatud saaksid otstarbekohase nooreloomu üleskasvatamise, pidamise ja toitmise teel.

Kui minna wälja wanematest, siis on meie oludes, kus piimakarja pidamine weiste kaswatuse sihiks, lehm see kahest wanemast, kelle toodang otsekoheselt karjapidamise tulutoowust määrab. Kuid tõuparanduse puhul on pullil seejuures kaudselt palju suurem tähendus.

Üks wanasõna ütleb: Sugupull on pool karja. See on arusaadaw, kui arwesse wõtta seda mõju, mida mõni lehm ehk pull kellegi karja arenemise peale wõib awaldada. Pulli suur mõju on tingitud sellest, et iga lehm wõib ka kõige paremal juhtumisel jätta ikkagi ainult wäikse piiratud arwu järeltulijaid oma eluajal. Kui toimetada karjaparandust lehmade abil, wõib see õige pikaliselt sündida; pulli järeltulijate arw wõib selle wastu mitukümmend korda suurem olla. On arusaadaw sellepärast, et kogu karja tõuparandus kõige paremini

hea pulli kaudu sünnib, pulli walik sellepärast karjaparenduse juures määrava tähendusega on.

Arwesse wõttes seda suurt tähtsust, mis karjapidamisel üldse iga riigi, majanduselus on, eriti aga heade pullide muretsemise tähtsust karjapidamise paranduseks, on pea kõigis riikides, kus karjapidamine majandusliselt kaaluw, makswaks tunnistatud riiklise toetuse tarwidus sugupullide soetusel. Seda rada on ka Eestis käidud.

Meil annab põllutöoministerium abiraha sugupullide muretsemiseks wastawate tõuseltside kaudu*). Hollandi-Friisi pullide muretsejad peawad selles asjas järjekult Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi poole pöörduma.

Abiraha wõiwad saada nii pulliühised kui ka eraisikud, kes oma juures pullijaama sisse soowiwad seada.

Abiraha suurus on: harilikku tõuraamatusse kantud pullidel — kunni $\frac{1}{2}$ pulli hinnast, Eliit-tõuraamatusse kantud pullidel kokkuleppel Põllumajanduse Peawalitsusega — kunni $\frac{2}{3}$ pulli hinnast.

Et pulli muretsemiseks abiraha saada, tuleb wastawal ühingul ehk isikul tõuseltsiga leping sõlmida, mis järgmisi tingimusi sisaldab:

Jaamapulliks kõlbulik sugupull peab tingimata puhastwerd olema (s. o. A tõuraamatusse sisse kantud) ja terve, milleks tarwis loomaarsti tunnistus; peale selle peab tema warustatud olema kindlate andmedega põlwenemise kohta ja teadetega ema toodangu üle. Eliit-tõuraamatu pull peab, nagu juba waremalt tähendatud, hindamisel vähemalt 75 pkt. kehaehituse eest saanud, olema ja ta ema 2 aastal üle 300 naela wõiraswa annud, vähemalt 3,3% piimaraswa juures.

Abiraha saaja peab ostetud pulliga paaritama kõiki oma lehmi, kui ka andma teda tarwitada ümbruskonna karjapidajatele. Paaritamise maks ei tohi seejuures teatawast määrast kõrgem olla. Paaritamiseks on Eesti Hollandi-Friisi Seltsi tõuraamatusse märgitud lehmadel eesõigus.

Pullijaama asutamisest on pullimuretseja kohustatud oma ümbruskonnale teatama sel teel, et ta lähedale wallamajasse, poodi ehk piimatalituse ruumidesse wastawa kuulutuse üles paneb, kus ära tähendatud oleks, mil ajal karjapidajad wõiwad oma lehmi paaritamiseks tuua, kui ka paaritamise maksu suurus.

Paaritamise kohta on pullipidaja kohustatud paaritamise raamatud pidama ja sellest 2 korda aastas ärakirju kui ka teisi nõutud teateid Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsile saatma.

Tähtis on, et häid pulle wõimalikult kaua peetaks; wanem pull päreandab üldiselt oma omadusi paremini kui noor. Ühtlasi wõib ka kauema pidamise järele alles tema wäärtust õieti tundma õppida järelepärijate juures ja hea päreanduswõime puhul ka edaspidi ära kasutada. Sellepärast on pulli ostmiseks abiraha andmisel tingimused üles seatud, et jaamapidaja peab ostetud pulli vähemalt 4 aastat

*) Karjanõukogu koosolekul 14. weebr. 1924 a. hääkskiidetud põllutöoministeriumi abirahade andmise kord ja tingimused karja tõuparanduse alal.

pidama ega ei saa teda mitte ümber wahetada mõne teise, kuigi puhastwerd, pulli wastu.

On pullijaama pidaja abirahaga ostetud pulli üle 4 aasta pidanud, jääb pull täiesti tema omaduseks. Tahab ta selle waremalt ära müüa, siis peab tema sellest seltsile teatama ning on kohustatud saadud abiraha tagasi maksma. On pull kõigest 1 aasta olnud, siis maksab pulli pidaja $\frac{3}{4}$, kui üle 2 aasta — $\frac{1}{2}$, üle 3 aasta — $\frac{1}{4}$ saadud abiraha summast.

Lõpuks peab pulliga paaritud lehmade arw sel puhul, kui jaamapidajal on alla 30 lehma, 4 aasta jooksul vähemalt 120-ni, üle 30 lehma puhul 180-ni ulatama. Kui pulli pidaja ehk omanik vähem lehma on paaritanud, peab tema ka siis abiraha tagasi maksma iga eelpool nimetatud normini paaritamata jäänud lehma pealt saadud walitsuse abiraha, jagatud 120 ehk 180 peale.

Kõik abirahaga ostetud sugupullid peawad õnnetuste wastu kinnitatud olema, mis wõib sündida tõuseltsi kaudu.

Tõuselts sõlmib pullijaama pidaja ehk omanikuga wastawa lepingu, kuhu kõik ülewalpool toodud tingimised sisse on mahutatud.

Kunni 1. jaanuarini 1924 a. oli tegewusesse astunud 79 pullijaama ja ühisust, mille asukohad raamatu lõpus tähendatud.

Tõuloomade wahetalitus.

Nagu eelpool tähendatud pullijaamade asutamise tingimustest näha, nõutakse nende jaoks häid tõuloomi. Senni on katsutud neid peajasjalikult kodumaalt muretseda. Ühelt poolt on mustwalge puhtwereliste karjade arw juba kaunis suur ja wastawal sellele ka pullide wäljawalik; teiseks on kodumaal kaswatatud loomad kohanenud meie oludele; lõpuks on nemad ka palju odawamad.

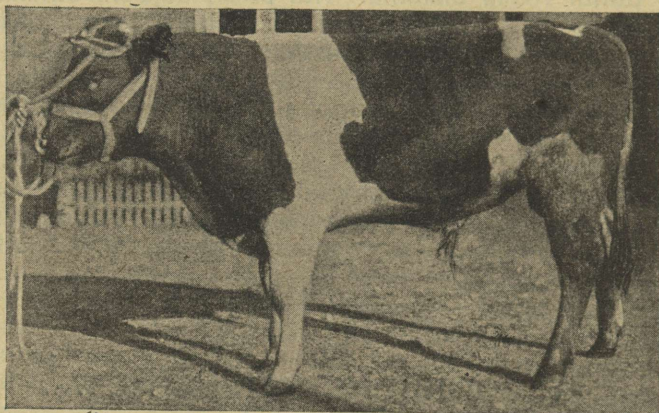
Et tegelikul karjakaswatajal aga sageli kaunis raske on oma käe peal looma leida, on tõuseltsi juures wahetalituse büroo sisse seatud, kus tarbekorral teateid müüdawate pullide kohta wõib saada. Ühelt poolt saab tõuselts need teated oma ametnikkude ja instrktorite kaudu, kes maal ümber liikudes suguloomade müügist informeeritud on. Niisama tulewad siia teated kokku otsekohe karjakaswatajalt, kelle suguloomi müüakse. Ümberpöördu, on ostjatel jällegi tõuseltsi büroo selleks keskkohaks, kust kõige paremini ülewaadet kõigi müüdawate suguloomade, nende põlwenemise, enese ja wanemate saagianni kui ka teiste omaduste kohta teateid wõib saada, kuiwõrd nemad juba tõuraamatusse sisse on kantud.

Pullide kõrwal toimetab tõuselts wahetalitust ka teiste friisi tõugu suguloomade, lehmade, wasikate ja mullikate suhtes.

Tõuloomade import

(Sissewedu väljamaalt).

Kuigi suurem osa meie pullidest praegusel ajal kodumaalt pärit on, oldakse üksikutel juhtumistel siiski sunnitud väljaspoolt sugupulle sisse tooma, nimelt sarnasel korral, kus esimese järgu pulle erilise kõrge piimatoodangu ja raswaprotsendiga mõningatesse karjadesse vaja on, mida tulevikus mõeldakse sugulawadeks kujundada.

Pull De Schoone Jan Nico 13539 Luunjas Tartumaal, Eesti Seemnewilja Ühisuse päralt. Toodud Hollandist. Ema lüpsnud aastas 5081 kg. (12.397 n.) piima, 3,91% raswa.

Ka suguloomade sissewedu väljaspoolt on senni sündinud tõuseltsi kaudu. Kuna välisturul juba kõrgete lihahindade tagajärjel ka suguloomade hinnad palju kõrgemad on meie maal walitsewatest hindadest, siis on ka siin wäljast sissetoodud loomadele riiklist abiraha tõuseltsi kaudu juure makstud, kuna muidu meie oludes karjakaswatajad neid omandada ei jõuaks.

Importeeritud pullide kohta on karjakaswatususe nõukogu otsuse põhjal peale üldiste määruste, mis käiwad pullijaamade kohta, weel maksew nõue, et nemad sarnastesse kohtadesse paigutataks, kus nendega vähemalt 30 lehma aastas paaritada saab.

Senni on Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi kaudu wäljaspoolt sisse toodud 10 sugupulli, neist Saksamaalt 1922 a. 3 ja Hollandist 1923 a. 7 pulli*).

*) 1923 aastal toodud pullide lähem kirjeldus leidub äratõmbes Agronoomiast № 2 1924 a.: Th. Pool, Hollandi-Friisi tõugu pullide sisseostust Hollandis. H.-Fr. Karjakasw. S. wäljaanne.

Kontrollühisuste tähendus ja nende asutamine.

Karja kasvatatakse Eestis peaaesjalikult piimatoodangu pärast, kuna liha piima kõrwal praegusel silmapilgul vähema tähtsusega on. Kuna piimatoodangu suurus ühelt poolt karjapidamise tegewuse määrab, teiselt poolt see omadus üldiselt ka pärandataw on, siis on piimaanni kindlakstegemine tõukarja juures põhjapanewa tähendusega, nii karjakaswatuse seisukohast üldse kui ka wäljamines just tõuparanduse seisukohast.

Karja piimatoodangu kindlaksmääramine sünnib meil kontrollühisuste kaudu. Nende ülesandeks on:

- 1) Aidata toitlusolusid korraldada sel teel, et toitmine looma tarwiduste ja toodanguga kokkukõllasse asetatakse;
- 2) kõigi halwemate piima- ja wõiloomade, halbade toidukasutajate ülesleidmine ja kõrwaldamise wõimaluse loomine;
- 3) Teatawaks teha kõige tulutoowamaid ja kõige suurema toodanguga loomi ja loomade suguwõsasid, et neid sihikindlalt ära kasutada järeltulijate walikul.

Silmas pidades karjakontrolli ülesandeid, on tarwilik, et wõimalikult iga tõukari ühtlase kontrolli alla kuuluks, sest ilma selleta on tõesti otstarbekohane karjaparandamine ja loomade wäljawalik wõimatu. On kindel, et sellepärast warem wõi hiljem karjakontroll kõigile Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi liigetele sunduslikuks muudetakse, nagu see paljudes teistes tõuseltsides juba tegelikult sündinud on. Senni ei ole seda ainult sellepärast weel suudetud teha, et meil wastawaid kontrollassistente tarwilisel määral ei jätku.

Kuna tõuselts tarwilikud kontrollandmed tõuraamatusse kantud lehmade kohta wastawatelt kontrollühisustelt põllutöoministeriumi kaudu saab, toetab selts omalt poolt kontrollühisuste asutamist ja annab nende asutamisel oma ametnikkude ja instruktorite kaudu nõu ja juhatus.

Nagu pullijaamade juures, on riigi poolt ka kontrollühisuste asutamisel teatud toetusummad tarwitada, mille wäljaandmisel järgmiste põhimõtete järele käiakse*):

Abiraha wõiwad saada iseseiswalt registreeritud põhikirja alusel töötawad kontrollühisused kui ka seltsid, kellel põhikirja järele lubatud on karjakontroll-osakondi asutada. Abiraha wõib saada nii asutamise puhul sisseseadete kulude katmiseks kui ka korduvalt iga aasta assistendi palkamiseks.

Sisseseadete kulude hulka kuuluwad: kulud assistendil karja kontroleerimiseks tarwilikkude aparaatide ja abiriistade (päsmrid, ämbrid, pudelid jne.) muretsemiseks ja hädatarwilikkude abinõude ostmiseks weistele esimese abi andmiseks rutulistel haiguste kordadel

*) Karjanõukogu koosolekul 14. weebr. 1924 a. hääkskiidetud alused.

(trekaarid, piimatorud jne.). Sisseseadmise kulude katmiseks antaw abiraha ulatab kunni 50% sisseseade wäärtusest.

Abiraha kontrollühisuste assistentide palgaks antakse niisama kunni 50% kontrollassistendi palgast, silmas pidades järgmist:

Kui ühisuses on karja kohta keskmiselt:

alla	6 lehma,	wõib	abiraha	saada	200 mk.	lehma	kohta,
6,1 kunni	8	"	"	"	180	"	"
8,1 "	10	"	"	"	150	"	"
10,1 "	15	"	"	"	120	"	"
15,1 "	20	"	"	"	100	"	"
20,1 "	30	"	"	"	80	"	"
üle	30	"	"	"	60	"	"

Grupp Särewere karjast Järwamaal.

Karja Nr.	Tõur. Nr.	L ü p s n u d n a e l a			
		1921/22 a.	raswa %	1922/23 a.	raswa %
20 S.	H 1864	7.797	3,59	9.108	3,55
75	H 1886	9.807	3,26	11.569	3,44
239	H 1938	8.105	3,42	5.109	3,51 (aher)
288	H 1996	9.370	3,59	11.039	3,19
336	H 2988	7.032	3,42	11.091	3,17

Abiraha antakse ühisustele wiie esimese tegewuse aasta jooksul täiel määral, 6-dal aastal — 80% sellest, 7-dal aastal — 60%, 8-dal ja järgmistel — 20%, arwates esimese ühisuse tegewuse alguseks asutamisele järgnewat täit kalendriaastat. Ühisused, kes assistentidele maksawad aasta aruande eest eritasu ühe kuupalga suuruses, wõiwad saada ka poole sellest abirahana.

Abiraha saamiseks tuleb ühisusel pöörduda põllutöoministeriumi poole, saates ärakirja registreeritud põhikirjast ehk lepingust, mille alusel ühisus ehk osakond töötab, teated tegewuse alguse, liigete arwu ja kontrollassistendi kohta: tema nimi, eelharidus ja endise tegewuse ülewaade. Kontrollassistendi kohta maksab nõue, et ta oleks kutsetunnistusega. Abiraha eest on ühisus kohustatud saatma

põllutöoministeriumile kuu ja aasta aruanded, kui ka tõuseltsidele wastawad andmed nendest karjadest, kus loomi tõuraamatusse on wõetud. Põllutöoministeriumil on õigus abiraha saaja ühisuse tegevust rewideerida.

Näitused ja auhinnamõistmine.

Üldised karjanäitused.

Tõuraamatupidamine, pullijaamade asutamine, tõuloomade wahtalitus ja muu eelpool kirjeldatud tegewus on tõuseltsi otsekoheseks ülesandeks. Selle kõrwal tuleb aga seltsil ja selle ametnikkudel tegutseda weel mitmel muul kaudsel teel, mille sihiks on samuti karjapidamise tõstmine ja tõuparanduse edendamine. Tähtsamaks sarnaseks tegewuseks on auhinnamõistmine näitustel.

Karjad wõiwad esineda meil kahesugustel näitustel: üldistel põllumajanduslistel ja noorekarja näitustel.

Üldnäituste ülesandeks on karjakaswatuse alal:

- 1) Rahaliste auhindade ja diplomide kaudu kõige paremaid karjakaswatajaid ergutada ja tõuparandust edendada;
- 2) karjakaswatajate peale õpetusliselt ja kaswatusliselt mõjuda;
- 3) ülewaadet ja selgitust pakkuda karjakaswatuse olude ja eesmärkide kohta teatud ringkonnas;
- 4) lõpuks kaasa aidata loomadele turgu muretseda, andes enamarenenud karjapidajatele wõimalust tutwustada laialisemaid ringkondi oma töö tagajärgedega.

Eestis on üldnäitused jagatud 2 liiki:

- 1) Üleriiklised näitused, — neid kawatsetakse pidada iga 5 aasta tagant. Nende tegewuse piirkonnaks oleks kogu riik, toimepanijaks — põllutöoministerium ja kõik meie põllumajanduslised keskkorraldused.
- 2) Üleriikliste näituste kõrwal töötawad kohalised näitused, mille tegewuse piirkond kitsam on.

Et näituste wäljapanekutesse kui ka auhinnamõistmisesse kindlat korda tuua, et nad ka tõesti õpetlikult mõjuks ja selleks kaasa aitaks, mida neilt loodetakse, on põllutöoministeriumi poolt ühenduses tõuseltsidega wälja töötatud kindel kawa kõigi wäljapanekute korra kui ka auhinnamõistmise kohta. See maksab ka weiste suhtes.

Wastawalt eelnimetatud määrusele wõetakse näitustele wastu ainult need weised, kes on wastawate Eestis töötawate tõuseltside tõuraamatusse wõetud ehk sarnaste weiste järeltulijad ja kes wähe-malt pool aastat wäljapanija pidada olnud.

Hollandi-Friisi tõugu weistest wõiwad selle põhjal põllumajanduslistel näitustel wõistelda järjelikult ainult need loomad, kes on

Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi poolt peetawasse tõuraamatusse üles wõetud ehk sarnastest loomadest põlwenewad.

Wäljapandud weised wõiwad esineda (puht- ja segawerelised lahus) järgmistes liikides:

Puhtwerelised.

1. liik — üksikud lehmad, kes vähemalt 1 kord poeginud;
2. liik — üksikud pullid 1¹/₂—3 a. wanad;
3. liik — üksikud pullid üle 3 a. wanad;
4. liik — suguloomad vähemalt 2 otsekoheise järeltulijaga, kes vähemalt 2 aastat wanad. Järeltulijad wõiwad ka mitme omniku omad olla.
5. liik — Kogu: 1 pull üle 1¹/₂ aasta wana ja 2—6 lehma, wälja pandud karjapidajate ehk suguloomade ühisuste poolt.

Liik 5-das wäljapanija peab lehma järgmises arwus wälja panema:	
Kui üksiku karjakaswataja majapidamises on:	Siis peab näitusel wälja pandud olema:
alla 10 lehma	wähemalt 2 lehma
10—20 "	" 3 "
21—30 "	" 4 "
31—40 "	" 5 "
üle 40 "	" 6 "

Ühisused peawad wälja panema vähemalt 6 lehma. Kogus wõib ka wanemaid mullikaid järeltulijate hulgas wälja panna.

6. liik — Kogu: 1 pull üle 3¹/₂ aasta wana ja vähemalt 5 järeltulijat, kes aastased ja wanemad ja kellest vähemalt 1 pull peab olema. Selles liigis wõiwad ainult sarnased loomad wälja pandud olla, kelle wanemad ka wastawasse tõuraamatusse sisse on kantud.

Segawerelisi

weiseid wõetakse ainult maakonna ja kohalistele näitustele neid, kel vähemalt ³/₄ tõuwerd on. Üleriiklistele näitustele segawerd loomi wastu ei wõeta.

Segawerelised loomad wõiwad esineda järgmistes liikides:

7. liik — üksikud lehmad, kes vähemalt 1 kord poeginud;
8. liik — sugulehmad vähemalt 2 otsekoheise järeltulijaga, kusjuures järeltulijate isa peab olema tingimata puhastwerd (s. o. tõuraamatusse kantud).
9. liik — kogu: 1 puhastwerd pull vähemalt 1¹/₂ a. wana ja segawerelised lehmad, wäljapandud loomade arw peab wastama suhteliselt 5-da liigile.
10. liik — kogu: 1 puhastwerd pull ja vähemalt 5 tema järeltulijat üle 1 a. wanad.

Üks ja sama loom wõib mitmes liigis wõistelda, kui ta nende liikide nõuetele wastab, ja wastawasse liiki üles on antud.

Wäljamaalt sissetoodud weised wõiwad wõistelda ja auhinda saada ainult siis, kui nad kogudes on wälja pandud.

Näitusele ei võeta vastu haigeid loomi (arstlik ülewaatus) ega loomi, kes alla kuue kuu viimase omaniku pidada on olnud.

Wäljapandud loomad peavad olema suguloomadele wastawas rammus, ning wanusele wastawalt arenenud ja warustatud tugewate päitsetega ning pullide ninarõngastega.

Grupp Liivi m. karjast Lihula Põllumeeste Seltsi näitusel Läänemaal 1923 a. Pull „Poika“ H 491 ja lehmad H 7876 (1922/23 a. lüps 9312 n.), H 7900 (lüps 1922/23 a. 6838 n.) ja H 9344 (esimest poega).

Wäljapandud loomade üle peab wäljapanija nõutud teateid andma, mis ainult õigeid ja tõelikke andmeid sisaldawad. Waleandmete ja waleteadete ülesandmise korral jäetakse loom auhindamisest wälja ning näituse juhatus võib looma näituselt kõrwaldada ehk waleteadete andmise üle awalikult teada anda.

Lehm Elsa H 9344. Liivi m. karjast.

Näitusel wäljapandud weised hinnatakse punktide süsteemi järele lahus. Kogude hindamisel wõetakse aluseks kogudes esinenud loomade hindamise andmed ja kogude ühtlus.

Hollandi-Friisi tõugu üksikute weiste kohta maksew hindamise süsteem on järgmine:
Antakse kõige enam punkte:

Weiste liigid	Liikide koosseis	Mida hinnatakse	Punktide ülim arw				
			Põlwenemine	Toodang	Kehaehitus ja tüüp	Kogu ühtlus	Kokku punkte
1. ja 7. liik	Üksikud lehmad, kes vähemalt üks kord poeginud		20	30	50	—	100
2. liik	Üksikud pullid, 1½—3 a. wanad		20	—	50	—	70
3. liik	Üksikud pullid, üle 3 a. wanad		20	—	50	—	70
4. ja 8. liik	Sugulehmad, vähemalt 2 otsekohese järeltulijaga, kes üle 2 a. wanad	lehm	20	30	50	25	195
		järeltulijate keskmine	20	—	50		
5. ja 9. liik	Kogu: 1 pull, üle 1½ a. wana, ja 2—6 lehma	pull	20	—	50	25	225
		lehma keskmine	20	30	50		
		talukogukarja keskmine	—	30	—		
6. ja 10. liik	Kogu: 1 pull, üle 3½ a. wana ja vähemalt 5 järeltulijaga	pull	20	—	50	25	165
		järeltulijate keskmine	20	—	50		

Pullide ja lehmade põlwenemise hindamisel arwatakse punkte järgmiselt:

- a) Põlwenemise tunnistuste pealt antakse kunni . . . 2 punkti
 b) Auhinnaga kroonitud wanemate ja esiwanem. eest 3 „
 d) Kuulsast suguwõsast päritolu eest 3 „
 e) Esiwanemate raswatoodangu pealt:
 Ema raswatoodangu pealt 6 „
 Ema-ema raswatoodangu pealt 3 „
 Isa-ema „ „ 3 „

Kokku . . . 20 punkti

Esiwanemate toodangu hindamise aluseks wõetakse kõige parema aasta andmed.

Toodangu hindamisel arwatakse:

Üksikute lehmade toodangut (1, 4, 7 ja 8 liikides) ühe parema aasta toodangu järele wiimasest kahest aastast. Üksikute lehmade toodang — 350 nl. wõiraswa annab 30 punkti. Iga 10 naela wõiraswa pealt, mis 350 naelast rohkem ehk vähem on, suurendatakse ehk vähendatakse punktide arwu ühe punkti wõrra.

Kogude toodangu (liik 5 ja 9) hindamisel wõetakse aluseks kogus esinenud lehmade keskmine toodang — sama kui üksikute lehmade hindamisel.

Talu kogukarja toodang (liik 5 ja 9-das) hinnatakse ka ühe parema aasta toodangu järele kahest wiimasest aastast. Talu kogukarja toodangu hindamisel antakse aga 30 punkti juba 260 nl. wõiraswa eest; iga 10 nl. wõiraswa pealt, mis 260 naelast rohkem ehk vähem on, suurendatakse ehk vähendatakse punkte arwu 1 punkti wõrra.

Kehaehituse ja tüübi hindamine Hollandi-Friisi karja juures sünnib samal alusel, kui tõuraamatusse kandmisel, wõttes pool osa eel-pool nimetatud punktide arwust (100 asemel kogusummas 50 punkti).

Weiste kogude ühtluse hindamisel wõetakse arwesse peajasjalikult tüüpi, s. o. kogus esinewate loomade kehaehituse ja wärwi sarnadust.

Auhindu määrab hindamise komisjon, mis koos seisab 1 näituse korraldajate esitajast, 1—2 tõuseltsi esitajast ja 1 põllutööministeeriumi esitajast.

Auhinnatawad loomad peawad üksikasjalisel hindamisel vähemalt järgmisel määral punkte saama:

Üksikud pullid:

	Põlwenemises	Toodangus	Kehaehit. ja tüübis	Ühtluses	Kokku vähemalt
Kõrgem punktide arv	20	—	50		70
I. auhinna saajad .	15	—	40		56
II. „ „ .	11	—	30		42
III. „ „ .	7	—	20		28

Üksikud lehmad:

	Põlvene- mises	Toodangus	Kehaehit. ja tüübis	Üht- luses	Kokku wähemalt
Kõrgem punktide arv	20	30	50		100
I. auhinna saajad wähemalt . . .	14	24 ehk 290 n. wõi- raswa andma	35		80
II. auhinna saajad wähemalt . . .	10	19 ehk 240 n. wõi- raswa andma	25		60
III. auhinna saajad wähemalt . . .	6	15 ehk 200 n. wõi- raswa andma	15		40

Weiste kogud:

Kõrgem punktide arv	40	30	100	25	175
I. auhinna saajad .	28	20 ehk 250 n. wõi- raswa andma	70	20	140
II. " "	20	16 ehk 210 n. wõi- raswa andma	50	16	105
III. " "	12	12 ehk 170 n. wõi- raswa andma	30	12	70

Talu kogukarjade (liik 5 ja 9) toodang peab olema:

I auhinna saamisel vähemalt 230 nl. wõiraswa, ehk 18 pkt.

II " " " " 200 " " " " 15 "

III " " " " 170 " " " " 12 "

Lehmadele võib auhindu anda ainult siis, kui on ette näidatud kohaliku kontrollassistendi ehk wastawa tõuseltsi poolt õigeks tunnis-
tatud karja kontrollandmed piima ja wõiraswa rohkuse üle.

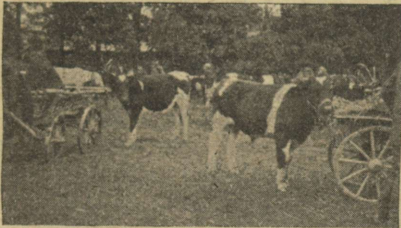
Pullidele ja mullikatele (kui mullikad kogus esinewad) võib auhindu ainult siis määrata, kui samad andmed nende wanemate kohta olemas on.

Auhinnatud loomade eest antakse autasu kas rahas ehk wäärtuslikkudes asjades. Rahasummade wahekord auhindade järele on: I:II:III auhinnasaajatel = 5:3:1. Kui looma omanik on looma vähem kui 12 kuud pidanud, siis saab tema ainult diploomi, kuna rahalist autasu ei anta.

Noorekarja näitused.

Üldnäituste kõrwal wõiks nimetada veel noorekarja näitusi, mille ülesandeks on korraliku noorekarja üleskasvatamise edendamine.

Nagu juba warem tähendatud, on sellel suur tähendus otstarbekohase tõuwaliku kõrwal. Päritud omadused tulewad nähtawale ainult siis, kui soodsad eeltingimused loodud selleks, et nemad täielikul määral wälja areneda wõiksid, ja selleks peab kaswatus kaasa aitama.

Audru noorekarja näitus sügisel 1923 a. Eelplaani pull, mis saanud I. auhinna.

Noorekarja näituste toimepanijaks on kohalikud põllumeeste seltsid ehk Eesti Hollandi - Friisi Karjakaswatajate Selts ise. Nende iseäralduseks on maa-ala järel wõrdlemisi kitsas ringkond, mis loomade kokkutoomist soodustab.

Karjanõukogu poolt heakskiidetud ja põllutööstuse riiumi poolt kinnitatud ühise kawa järele wõib sarnastel näitustel loomi järgmistes liikides wälja panna:

1. liik: lehmullikad, alla 1 aasta wanad.
2. liik: pullid, alla 1 aasta wanad.
3. liik: lehmullikad, üle 1 aasta wanad.
4. liik: pullid, 1—1½ aastased.
5. liik: pullid, vähemalt 5 järeltulijaga, kes üle 1 aasta wanad.
6. liik: lehmad, vähemalt 2 järeltulijaga.

Noorkarja (1, 2, 3 ja 4 liigis) wäärtust hinnatakse järgmise punktide süsteemi järele:

Punkte antakse	Kõige suurem punktide arv	Auhinna saamiseks on vähemalt punkte waja:		
		I auhinna puhul	II auhinna puhul	III auhinna puhul
I Põlwenemise eest . . .	20	16	12	8
II Tõutüübi eest	20	16	12	8
III Eksterjööri eest . . .	20	16	12	8
IV Arenemise ja pidam. eest	20	16	12	8
V Kogumulje eest	20	16	12	8
Kokku . . .	100 balli	80	60	40

kuid loomi karjast välja, waid siin wõtawad wõistlustest osa juba kogu majapidamises leiduwad loomad, kus juures ühtlasi arwestatakse ka kõiki karjapidamiste tingimusi.

Karjawõistluste lähemaks ülesandeks on ära märkida paremaid mustwalgeid karjasid Eestis, neid välja arendades sugulawadeks, kust laiemad hulgad karjakaswatajaid wõiwad enesele suguwasikaid muretseda.

Selle kõrwal on nende kaudu wõimalus ka paremaid lehmade ja pullide sugusid ja üksikuid loomi wõistlewates karjades üles leida ja neid sihikindla tõuparanduse otstarbel ära kasutada.

Lõpuks oleks karjawõistlused ka ettewalmistuseks üldistele Eesti põllutöönäitustele.

Karjawõistlustest wõib osa wõtta iga kari, kes on märgitud Hollandi-Friisi Tõuseltsi märgiga H. ehk H. S., ühes järeltulijatega. Wõistleja kari peab kuuluma kontrolli alla mõne kontrollühisuse kaudu. Wõistlusest wõiwad osa wõtta karjad, kus vähemalt pooled lehmad märgitud on H. ehk H. S. ja wõistlewate loomade arw alla 3 ei ole.

Wõistlust korraldatakse:

a) kogukarjade wahel selles osas, mis on kantud Hollandi-Friisi tõuraamatusse H. ehk H. S. all;

b) üksikute lehmade wahel, mis on märgitud H. ehk H. S. märgiga, kummagis rühmas lahus.

Üksikute lehmade wõistlusest wõiwad ka sarnaste omanikkude lehmad osa wõtta, kellel vähem kui 3 lehma karjas.

Wõistlewate karjade walwe sünnib:

a) kohaliku kontrollassistendi kaudu, kelle ülesandeks on kontroll-raamatupidamine;

b) Hollandi-Friisi Tõuseltsi esitajate (sekretääri, instruktorite) kaudu, kes koguwad teateid põlwenemise, tõuwäärtuse, terwislise seisukorra kohta ja teisi wastawaid andmeid;

d) toimkonna kaudu, mis seisab koos kahest Eesti Hollandi-Friisi karja tõuseltsi esitajast ja põllutöoministeeriumi karjakaswatuse eriteadlasest, kes on lõpulik karjade arwustaja ja ka auhindade määraja.

Wõistlust kestub aastast aastasse. Esimene wõistlusaasta on juulist 1923 a. kuni juulini 1924 a. (wastawalt kontrollaastale).

Wõistluskarjade hindamine sünnib järgmistel alustel:

Antakse punkte:

1) pulli kui sugulooma eest	0—50 punkti;
2) lehmade tüübi ja eksterjöõri eest	0—50 „
3) lehmade põlwenemise eest	0—20 „
4) toodangu eest	0—30 „
5) suguloomade otstarbekohasuse eest	0—20 „
6) karjas esinewate loomasugude eest	0—20 „
7) noorekarja eest, wõrreldes wanaga (kaswatuse ja tõuparanduse otstarbekohasus)	0—20 „
8) tõu ja üldise karja raamatupidamise eest	0—15 „
9) toidu ja kogu piima kaalumise eest	0—10 „

10) karja hoiu ning suwise ja talwise toitmise eest	0—10	punkti
11) karja terwislise seisukorra eest	0—15	„
12) karjalauda ja noorekarja ruumide eest	0—10	„
13) üldise mulje eest	0—30	„

Kokku 300 punkti.

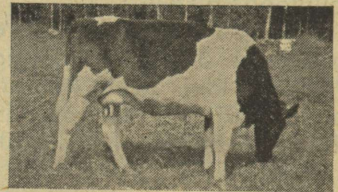
2. ja 3. punktis tähendatud punktide arv määratakse iga looma kohta eraldi kindlaks neilsamadel alustel, nagu karjade näitusel. Toodangu hindamisel wõetakse kogu karja keskmine, kusjuures 260 kg wõiraswa annab 30 punkti ja iga 10 kg wõiraswa enam ehk vähem annab 1 punkti.

Karjas esinewate loomatõugude eest punkte määrates, wõetakse arwesse nende põlwenemist, toodangut, tüüpi j. n. e.

Karja terwislist seisukorda hinnates wõetakse arwesse eriti tiisikuse haiguse esinemist. Karjad, kes on hakawas poja ärawiskamise haiguses, ei saa wõistlusest osa wõtta.

Kõige paremad karjad, kes wõistluste tingimustele wastawad, saawad Eesti mustwalge karja sugulawade nimetuse, järgnewad 1., 2. ja 3. järgu mustwalge karja majapidamiste nimetuse.

Üksikud lehmad wõistlewad kogukarjade wõistlusel samadel alustel, nagu üldnäitustel. Üksikute lehmade wõistlusest wõiwad osa wõtta karjawõistluste puhul ainult need, kes on vähemalt 260 kg wõiraswa aastas annud.

Lehm „Waike“ H 8422 Tori Piistaojal, Pärnumaal.

Mustwalge karja tõulawade asutamine ja riigimõisate kasutamine tõuloomade saamise otstarbel.

Karjawõistluste üheks tähtsamaks ülesandeks on, nagu kord warem tähendatud, paremate karjamajapidamiste märkimine ja kaasaitamine selleks, et neist tulewikus karja sugulawad areneksid, kust wõimalus oleks häid tõuloomi saada.

Samas sihis on kawatsetud ära kasutada ka osa riigimõisaid, milles paremad tõukarjad leiduwad. Riigimõisate kasutamise kohta nimetatud otstarbel on seltsil teatud kokkulepe põllutööminis-teriumiga saawutatud, mille tähtsamatest punktidest järgmised määrgime:

Et karjawalik ja noorte loomade kasvatamine ühise kawa järele sünniks, on kõigis riigimõisates, mis kauemaks ajaks alale kawatsetakse jätta ja kus hollandi-friisi loomi leidub, karjade järelwaatus ühiselt põllutööministeeriumi eriteadlase, mõisate ülemwalitseja ja tõuseltsi esitajate poolt korraldatud. Sealjuures on kõik karjad loomade tüübi, eksterjöõri ja toodangu põhjal oma wäärtuse poolest mitmesugustesse klassidesse jaotatud, et wõimalus oleks kõige paremaid lehma ka parimate pullidega paaritada ja nende järeltulijaid tõuloomadena ära kasutada.

Peale olemasolewate loomade on otsustatud nimetatud mõisatesse ka parimaid mustwalgeid loomi neist mõisatest koondada, mis tulewikus wast weel tükeldusele tulewad.

Kuna mitmel pool wastawalt lehmaterjaalile kodumaalt küllalt häid pullisid ei leidunud, on ühes eramajapidamiste kõrwal ka riigimõisatesse Hollandist pullisid sisse toodud ja neid Audrusse, Särewesse, Kastresse ja Waekülasse paigutatud.

Sel teel saadud noortest loomadest läheb üks osa, peaasjalikult lehmwasikad, loomulikult riigimõisate eneste karjade täienduseks, kuid selle kõrwal awaneb kahtlemata ka teistel Hollandi-Friisi karjakaswatajatel wõimalus siit hea põlwenemisega, kindlate andmetega suguwasikate saamiseks. Eriti maksab see pullide kohta, mille tarwitus igas karjas, nagu teada, piiratud on.

Wasikate müügi kohta riigimõisatest on Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Selts teinud Põllutööministeeriumile ettepaneku suguwasikate müügi järgmiselt korraldada:

1. Need paremad wasikad, mida mõis ise üles ei kaswata, müüakse eestkätt neile isikutele, kelle kohta Selts selleks eriti soowituse on annud.
2. Riigimõisad teataksid 2 korda aastas Seltsile, kuidas on sündinud wasikaid kasutatud — missugused müüdnud ja kellele, missugused üles kaswatatud.
3. Riigimõisad teataksid aegsasti seltsile, mis ajal paremad lehmamad lüpsma tulewad, et Selts wõiks oma liigetele teatawaks teha, millal kuskilt mõisast wasikaid saada on.

On loota, et need ettepanekud täitmist leiawad.

Riigimõisatest, mis arwatawasti pikemaks ajaks alale jääwad ja kus senni kõige paremad karjad on koondunud, wõiks nimetada: Pärnumaal — Audru, Järwamaal — Särewere, Tartumaal — Kastre ja Wirumaal — Waeküla. Peale nende, kuigi vähem wäärtusline, on hollandi-friisi kari: Läänemaal — Wigala põllutöökooli mõisas, Harjumaal — Kehtnas (kawatsetakse majapidamise kool asutada), Järwamaal — Jäneda põllutöökool, Wiljandimaal — Wiljandi mõisas ja Wõrumaal — Wana-Antslas.

Tulewiku ülesanded.

Kirjeldades senniseid samme hollandi-friisi karja paranduse alal, ei saa nimetamata jätta ka mõnda tulewiku kawatsustest. Selle järele, kuidas tegewus suureneb, tekiwad uued ülesanded, mis ka tegutsemist wastawas sihis nõuawad.

Esimese sammuna, mis wast kaalumise alla tuleb wõtta, on seltsi ümbermoodustamine selles mõttes, et ellu kutsutakse kohalikke harüselte ehk osakondi.

Senni on seltsi tegewus arenenud peajaslikult selles suunas, et on kaswanud järjekindlalt liigete arw ja tõusnud märgitud loomade

Osa Särewere karjast Järwamaal. Särewere 78 korralikult lüpsnud lehma keskmine toodang 1922/23 kontroll aastal oli 9589 n. piima ja 297,91 n. wõiraswa. Piima raswa % 3,47.

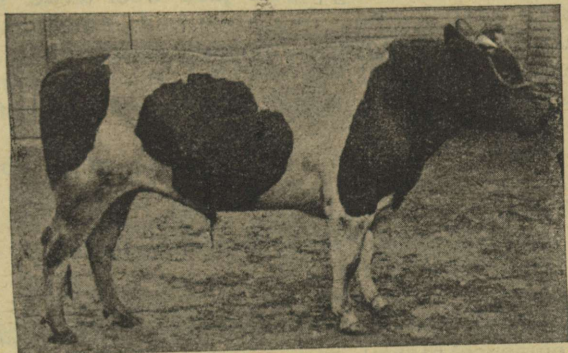
hulk. Järgmine ülesanne on töö süwendamine. Siin on seltsi kohaliste liigete koondamine osakondadesse mõjuwaks abinõuks selle sihi saawutamisel. On loomulik, et osakondadega algust tehtakse seal, kus juba on wälja kujunenud teatud mustwalge kirju karja kaswatajate ringkonnad ja kus sellepärast seltsi liigete arw wõrdlemisi suur on. Lähemat kontakti omawahel luues, on wõimalik selgitustööd karjakaswatusel alal põhjalikumaks ja wiljakamaks muuta.

Lõpusihiks oleks aga kõigi liigete koondumine osakondadesse, nii et pealts tulewikus ainult keskseltsi iseloomu kannaks. Osakondade asutamiseks on wälja töötatud osakonna põhikiri, mis raamatu lõpposas awaldatud.

Järgmine tähtis samm, mis mitte ainult Hollandi-Friisi karjakaswatajaid ei puuduta, kuid mis just meile ehk kõige tähtsam on, on loomade müügiolude korraldus ja nimelt loomade müügiühisuse ellukutsumine ja eeltööde tegemine selleks. Iga tõukarja kaswataja lõpuline eesmärk on tõuloomade müük ja, kui wõimalik, ka wiimaste eksport, sest sarnase astme saawutamine toob majanduslisesl kõige paremaid tagajärgi. Kuigi sarnase müügi wõimalusteni wast esialgu weel aega kulub, on tarbeloomade müük igas karja-majapidamises juba praegu wältimatu. Tarbeloomade müügi wõimalikult hea korraldus ei ole tähtis ainult sellepärast, et karjapidajal iga aasta tuleb wälja prakeerida teatawa osa loomi, mis enam ei kõlba, waid ka sellepärast, et müügiloomade kõrgema hinna juures ka tõu wäljawalik palju energilisemalt wõib sündida. Praegu on aga meil karja müügiolud täitsa ebaloo-

mulised, kuigi vähesel määral loomade väljaveoga on algust tehtud.

Kuna meil siseturg kaugeltki loomaliha ära kasutada ei suuda, käib praegu iga kariloom, mis linna tarvitaja ehk eksportööri kätte jõuab, terve rea vaheltkauplejate kätest läbi, kes ainult edasiandmise eest kogusummas palju rohkem teenivad, kui karjakasvataja oma töövilja eest suudab saada. Nende vaheltkauplejate kõrvaldamine on loomade müügiühisuse ülesanne.

Pull „Wodan Nieurkoop“ 13239 Säreweres. Toodud Hollandist 1923 a. Ema lüpsnud 6 aastaselt 5746 kg. (14.020 n.) piima 4,14% raswaga ehk 580 n. wõiraswa. Isaema andnud 5-aast. 4957 kg. (12095 n.) piima 4,05% raswaga ehk 490 n. wõiraswa aastas.

Kui kord saabub Tallinna uus tapamaja, mis väljaveo võimalusi suurel määral kergendaks, siis tohiks loota, et sarnase ühisuse asutamine mitte ainult kawatsuseks ei jää, waid peatset teostamist leiab.

Kolmanda tähtsa tegewusalana, mis suuremat tähelepanu nõuab, wõiks nimetada weel meie karja suguwõsade uurimist, s. o. meie tõuraamatute läbitöötamist ja sarnaste loomade leidmist, mis on eriti heade omadustega ja neid omadusi ka pärandada suudawad, et neid sihikindlalt ära kasutada tõuparanduse otstarbel. Mujal tõuseltsides on määratu suur tähendus olnud sarnasel uurimistöö, mis oma pitsati kogu tõuparanduse tagajärgedele paneb. Sarnane töö nõuab küll teatud eeltingimusi ja tarwilikke andmeid karjatoodangu kohta, kuid on loota, et praegustest puudetest lähemal ajal üle saadakse.

Lõpuks wõiks nimetada weel selgitustööd karja toiduolude parandamise alal, mis ka tõuseltsi tegewuskonda kuuluma peaks.

Maksude nimestik.

Tõuparanduse ala, mis on väga mitmekesine ja laialdane, nõuab palju kulusid. Kuna see töö ei ole tähtis mitte ainult neile üksikutele majapidajatele, kes karjakasvatuse alal tegutsevad, vaid karjapidamise tõstmine tähtis on ka riikliselt üldmajandusliselt seisukohalt, on riik osa väljaminekutest toetusrahade näol oma katta võtnud. Peaasjalikult on riik instruktorite palgad tasunud, osalt ka seltsi üldväljaminekud. Kuid sellegipärast jääb veel terve rida kulusid, mis tõuselts ise peab katma. Siia kuuluvad: ametnikkude, instruktorite reisisukul, mitmesugused majanduslised kulud, inventaari muretsemine j. n. e. Need kulud kaetakse mitmesugustest maksudest, mida selts nõuab oma liigetelt teatawate korralduste ja asjaajamise eest.

Allpool järgneb maksude nimestik, mis seltsi nõukogu poolt maksuaks on tunnistatud:

1) Seltsi liikmemaksud:

Sisseastumise maks (ühekordne — liikmeks wastuwõtmise puhul	25 mk.
Iga-aastane Seltsi liikmemaks	100 "
Iga-aastase liikmemaksu asemel võib maksta eluaegset maksu, mis wastab 10-kordsele liik- memaksule, s. o.	1000 "

Liikmemaksu eest on igal liikmel õigus saada seltsi poolt väljaantawat kirjandust tasuta.

2) Loomade märkimise raha:

Pullide A tõuraamatusse wõtmine	100 mk.
Lehmade A ja B tõuraamatusse wõtmine	50 "
Pullide Eliit-tõuraamatusse wõtmine	250 "
Lehmade Eliit-tõuraamatusse wõtmine	100 "

Tõuraamatusse wõtmise puhul saab nimetatud maksumaksmisel loomaomanik kwiitungi tõuraamatusse wõtmise kohta.

3) Väljawõte tõuraamatust, kui sellega ühenduses ei ole looma märkimine.

4) Paaritamise raamatud:

Tsekid 10 tk.	50 "
Wormulaarid tk.	10 "

5) Wasikate teadaandelehed (postkaardid)

10 tk.	50 "
----------------	------

(Teatelehtede hinnaga tasutakse juba noorekarja registreerimise kulud).

6) Tunnistused wasikate põlwenemise kohta:

Üksikutele karjapidajatele	10 mk.
--------------------------------------	--------

№	Isik	Elukoht	Elukohalaadne
1	Andrus, J. J.
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

E. H.-F.

Karjakaswatajate Seltsi tōuraamatusse wõetud weised.

H a r j u m a a.

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Aruküla m., ü. Raasiku	16/IX—19	—	154—156	16—42	29
2	Antropoff, Üksnurme m., ü. Saku	26/X—21	321,323	—	2790—2811	24
	"	7/XII—22	—	7410—7420	5908—5920	19
3	Aruküla m., ü. Raasiku	1/III—22	357	—	4389—4398	11
4	Anija m., ü. Raasiku	19/I—22	325,327	5582—5704	2812—2822	78
5	Alter, H., „Kesküla“ t., ü. Keila .	7/IV—22	625	—	5642—5647	7
6	Allikson, O., Jälgimäe m. a., ü. Saue	8/XII—22	—	—	5922	1
7	Andewei, A., ü. Kehra	30/I—23	—	—	5999—6004	6
8	Aun, J., Kuimetsa a., ü. Juuru .	15/III—23	825	9586—9594	6042—6047	12
9	Brewern, M., Pikawere a., ü. Raasiku	22/III—21	279,281	—	3880—3922	45
	"	31/I—22	—	—	4279—4280	2
10	Baranow, Lohu m., ü. Kohila . .	9/IX—21	313—315	5550—5574	2756—2770	30
11	Birkenberg, „Ületee“ t., ü. Raasiku	23/I—22	333	—	2899—2912	15
	"	25/I—23	—	—	5991—5992	2
12	Bachweldt, A., „Ära“ t., ü. Raasiku	23/I—22	—	—	2913—2915	3
13	Bachweldt, M.	23/I—22	—	—	2916—2919	4
14	Bremenn, U., Ruila m., ü. Liiwa .	1/VIII—22	671—673	7182—7276	—	50
15	Breitoff, H., „Willemi“ t., ü. Juuru	16/VI—22	—	—	5851—5853	3
16	Borgelin, R., J. Maida a., ü. Hagudi	16/VI—22	—	—	5854—5860	7
	"			7498—7500		
17	Baggo, Saku m., ü. Saku	5/II—23	801—699	9502—9564	6005—6006	38
18	Depmann, J., Jõgisoo a., ü. Saue.	5/VII—22	—	7164—7166	—	2
19	Dehn, A., Kostiwere m., ü. Raasiku	3/III—22	359—363	7508—7660	4390—4411	94
	"	24/I—23	—	7462—7488	5989—5990	16
20	Erdmann, „Tõnu“ t., ü. Raasiku .	21/I—22	—	—	2843—2855	13
21	Fersen, K., Saue m., ü. Saue . . .	3/II—22	335—337	5736—5800	—	34
	"	3/II—22	—	—	4303—4305	3
22	Florel, Peningi m., ü. Raasiku .	27/I—22	335—337	5728—5734	2927—2969	49
23	Gillmann, H., „Pärtle“ t., ü. Juuru	14/VI—22	—	—	5837—5839	3
24	Gröönberg, K., Wallingu a., ü. Keila	4/XII—22	—	7404—7408	—	3
25	Hintse, O., Ämori a., ü. Wasalema	6/IV—22	—	6720—6728	5641	6
26	Haljawa m., ü. Raasiku	12/IX—19	—	—	10a—15	6
27	Hawam, „Uustalu“ t., ü. Raasiku.	22/I—22	—	—	2871—2874	4
28	Harku m., ü. Tallinna	2/II—22	—	—	4281—4302	22
29	Harpe, N., Järwakandi m., ü. Kehtna	11/III—22	375	7716—7800	4458—4467	54
30	Ingliste m., ü. Hagudi	12/IX—19	—	—	123—145	23
31	Jägala m., ü. Raasiku	26/IX—19	9	230—258	47—80	50
32	Jõgisoo m., ü. Saue	20/I—20	—	—	2194—2207	14
33	Jõgi, A., „Kärmu“ t., ü. Raasiku .	23/I—22	—	—	2896—2898	3
	"	25/I—23	—	—	5993	1
34	Jõgi, „Kärmu“, ü. Raasiku	25/I—23	—	—	5994	1
35	Jürisson, J. Ämori, a. ü. Wasalemma	6/IV—22	—	6730—6734	—	3

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
36	Jack, E., Alu a., ü. Rapla	12/XII—22	—	7428—7430	5922a-5924	5
37	Kiit m., ü. Raasiku	4/X—19	—	266—298	109—122	34
38	Kehtna m., ü. Keawa	3/XI—19	11	300—362	146—175	62
		10/III—22	367—369	7666—7714	4424—4430	34
39	Keawa m., ü. Keawa	7/X—19	13	364	176—205	32
40	Kaiu m., ü. Juuru	9/X—19	15	366—374	206—236	37
41	Kuimetsa m., ü. Juuru	11/X—19	17	376—390	237—277	50
42	Kalm, A., Keila m., üle Keila	2/IX—20	159	1676—1750	1403—1408	45
	"	7/IV—22	623	6696—6704	5638	7
43	Korjus, A., Saluta guse m., ü. Kohila	19/X—20	173	4094—4126	1654—1663	28
44	Keiserling, Raiküla m., ü. Rapla	12/IV—21	289—291	4894—4994	3954—3962	62
	"	15/III—22	379—381	7822—7832	4493	9
				5532—5548		
45	Kohila m., ü. Kohila	8/IX—21	—	5426—5500	2748—2755	55
46	Kahala m., ü. Rapla	16/IV—21	401—405	—	4056—4121	69
		13/III—22	—	—	4468—4473	6
47	Kuuskmann, A., "Õrika" t., ü. Raasiku	22/I—22	—	—	2865—2870	6
48	Kuuskmann, G., Antipa t., ü. Raasiku	23/I—22	—	—	2923—2926	4
49	Kuwallik, J., Humala a., ü. Keila	8/VII—22	—	7176—7180	5861	4
50	Kööp, H., "Wäljamardi" t., ü. Saue	4/IV—22	—	—	5634—5635	2
51	Kors, J., Kaiu a., ü. Juuru	15/VI—22	—	—	5844—5846	3
52	Kelement, J., "Alliku" t., ü. Keila	4/XII—22	—	7402	5881—5882	3
53	Kutti, C., Koppelmanni m., ü. Saue	6/XII—22	685	—	5884—5907	25
54	Kuuskmann, J., "Wiina" t., ü. Raasiku	23/I—23	—	—	5984—5985	2
55	Kuuskmann, E., "Jussi" t., ü. Raasiku	23/I—23	—	—	5987—5988	2
56	Loo m., ü. Raasiku	1/X—19	—	260—264	82—108	30
57	Lehmja m., ü. Kurnal	18/XII—19	107	2048—2094	2048—2066	44
58	Laur, E., Lehola m., ü. Keila	4/IX—20	—	1752—1814	1409—1415	39
	"	5/IV—22	—	6706—6718	5639—5640	9
59	Larka, J., Jüri kiriku m., ü. Lagedi	4/XII—20	—	4128—4134	—	4
60	Lehtmann, J., "Witti" t.	2/IV—21	—	—	3933	1
	"	8/IV—22	629	—	5651	2
61	Lillienfeldt, O., Kuusiku m., ü. Rapla	14/IV—21	293—299	4996—5036	3963—4055	118
	"	14/III—22	377	7802—7820	4474—4492	30
62	Luterus, "Sootepõju" t., ü. Raasiku	28/I—22	—	—	2975—2977	3
63	Leinwerk, "Laiasöödi" t., ü. Raasiku	28/I—22	—	—	2978—2981	4
64	Liiw, A., Maartu a., ü. Lagedi	4/III—22	—	—	4416—4418	3
65	Lillienfeldt, Tohula m., ü. Kohila	5/IV—22	399,423	7928—8034	4635—4641	63
66	Lindemann, W., Pahklam., ü. Kohila	6/IV—22	425	8036—8060	4642—4670	43
67	Lagedi m., ü. Lagedi	6/V—22	657—661	6994—7098	5740—5758	75
68	Lerka, A., Woore a., ü. Saue	5/XII—22	683	—	—	1
69	Lensmann, "Londoni" t., ü. Keawa	15/XII—22	687	—	5926—5930	6
70	Laan, Saku a., ü. Saku	5/II—23	—	9566	—	1
71	Mardu m., ü. Lagedi	20/IX—19	7	158—226	43—46	40
72	Mõigu m., ü. Tallinna	15/XII—19	—	—	2045—2047	3
73	Maartu Pullühisus, ü. Lagedi	4/III—22	365	—	—	1
74	Maksim, "Tammiku" t., ü. Saue	4/IV—22	—	—	5636—5637	2
75	Meister, G., Jälgimäe a., ü. Saue	8/XII—22	—	7422—7426	5921	4

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
76	Naerismägi, „Presti“ t., ü. Raasiku	22/I—22	—	—	2875—2877	3
77	Nahala m., ü. Tallinna	6/XII—22	175	4136—4178	1654—1681	41
78	Ohtu m., ü. Keila	20/I—20	—	—	2174—2193	20
79	Oblikas, J. Tänäwotsa t., ü. Sunrupi	2/IV—21	—	—	3936—3937	2
80	Ostrow, Woore a., ü. Saue	5/XII—22	—	—	5883	1
81	Polli m., ü. Liiwa	10/I—20	109	2096	2093—2106	16
82	Pajaku m., ü. Liiwa	9/I—20	—	—	2067—2092	26
83	Prooman, „Aru-Maidu“ t., ü. Raasiku	28/I—22	—	—	2970—2974	5
84	Piiber, A., Maartu m., ü. Lagedi	4/II—22	—	—	4414—4415	2
85	Põhjakas, G., Raasiku a., ü. Raasiku	22/I—23	—	7458—7460	—	2
86	Pirgu m., ü. Hagudi	27/XI—19	—	—	292—298	7
87	Peetri Loomak. Ühisus, ü. Wäana	11/IV—22	631	—	—	1
88	Reintam, H., „Lepiku“ t., ü. Saue	4/IV—22	—	—	5631—5633	3
89	Raasiku m., ü. Raasiku	10/IX—19	1—5	2—152	1—10	88
90	Rondik, K., „Tõnise“ t., ü. Keila.	6/IX—20	—	1816—1826	—	6
91	Remmel, Jäslepa m., ü. Kohila	8/XII—20	—	4180—4190	1682—1694	19
92	Rossin, W., „Reinu“ t., ü. Keila .	30/III—21	—	4706—4710	—	3
93	Roots, W., „Elandwahe“ t., ü. Raasiku	21/I—22	—	—	2856—2860	5
94	Ringwist, „Siimu“ t., ü. Raasiku .	21/I—22	—	—	2861—2864	4
95	Rägastik, T., Ohekatku m., ü. Keawa	11/III—22	371—373	—	4431—4457	29
96	Riiman, P., Joa a., ü. Keila	8/IV—22	627	—	5648—5650	4
97	Rondik, K., „Tõnise“ t., ü. Keila	8/VII—22	669	7168—7174	—	5
98	Roose, M., „Kähostmäe“ t., ü. Juuru	16/VI—22	—	—	5847—5848	2
99	Roots, J., „Raudemäe“ t., ü. Raasiku	23/I—23	—	—	5986	1
100	Reinholm, J., „Tohelgi“ t., ü. Raasiku	28/I—23	—	7494—7496	5998	3
101	Rand, J., „Pritsu“ t., ü. Kohila .	9/III—23	819	—	6039—6040	3
102	Selli m., ü. Hagudi	27/XI—19	—	392—396	278—291	17
103	S. Sausti m., ü. Tallinna	29/XI—19	—	—	305—319	15
104	Samson, W., Tuula m., ü. Keila .	30/VIII—20	157	1602—1674	1401—1402	40
105	Stakelberg, E., Waana m., ü. Keila	1/IV—21	283—285	4712—4886	3925—3932	98
106	Saarmak, A., „Sillaotsa“ t., ü. Raasiku	23/I—22	—	—	2883—2888	6
107	Saarmak, Joh., „Tõnu“ t., ü. Raasiku	23/I—22	—	—	2889—2891	3
108	Saarmak, J., Tõnu pood, ü. Raasiku	23/I—22	—	5726	2892 4265—4278	2
109	Stakelberg, Kiwiloo m., ü. Raasiku	30/I—22	—	—	2982—3000	33
110	Sõnajalg, H., Maartu a., ü. Lagedi	4/III—22	—	7662—7664	4419—4423	7
111	Starkopi, J., „Tõnise“ t., ü. Kohila	7/IV—22	—	—	4671—4675	5
		10/III—23	821	—	6041	2
112	Schönberg, A., Karitsu a., ü. Juuru	15/VI—22	—	7160—7162	5840—5842	5
113	Saweli, J., „Rätsepa“ t., ü. Rapla	14/XII—22	—	—	5925	1
114	Saltsberg, Wahakõnnu m., ü. Keawa	16/XII—22	689	—	5931—5961	32
115	Sakelberg, H., Risti m., ü. Wasalema	19/VI—23	477—479	9210—9292	4869—4882	58
116	Tammiku m., ü. Kohila	29/XI—19	19—21	398—420	299—304	20
117	Tiitwel, P., Lellapere m., ü. Keawa	9/IV—21	287	4888—4892	3938—3953	20
118	Tomberg, Jõelethtme km., ü. Raasiku	22/I—22	—	—	2878—2882	5
119	Tohwer, „Matsu“ t., ü. Raasiku .	23/I—22	331	—	2893—2895	4
120	Treumann, J., Maartu a., ü. Lagedi	4/III—22	—	—	4412—4413	2

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
121	Tähe, J., Tuula a., ü. Keila . . .	11/IV—22	635	6736—6740	—	4
122	Tiirwelt, J., „Kokka“ t., ü. Keila	12/IV—22	637	6742—6746	5652—5654	7
123	Tobias, H., „Tooma“ t., ü. Juuru	16/VI—22	—	—	5849—5850	2
124	Tooru, J., „Liakse“ t., ü. Raasiku	23/I—23	—	—	5983	1
125	Turwas, A., Raasiku a., ü. Raasiku	22/I—23	—	7452—7456	—	3
126	Trautfeldt, J., „Okki“ t., ü. Juuru	14/III—23	823	—	—	1
127	Ungern-Sternberg, T., Perila m., ü. Raasiku	20/XII—23	—	9390—9402	4917—4922	13
128	Ungern-Sternberg, T., Perila m., ü. Raasiku	3/VIII—22	445—447	8254—8304	4810—4838	57
129	Uritam, R., Kaiu a., ü. Juuru . . .	15/VI—22	—	5843	—	1
130	Üksküll, H., Kose Uue m., ü. Kose	4/X—22	675	7278—7368	5862—5864	50
131	Uniwer, A., Postijaam Raplas . . . Jõeletme m.	17/XII—22 26/I—23	— 695—697	7432 7490—7492	5963—5964 5995—5997	3 7
132	Waldmann, Jõeletme m., ü. Raasiku	20/I—22	329	5706—5724	2823—2842	31
133	Wilipowa, E., „Hansu“ t., ü. Raasiku	23/I—22	—	—	2920—2922	3
134	Wiimsi m., ü. Tallinna	28/II—22	—	5992—6000 7502—7506	—	8
135	Wallingu Loomak. Ühis., ü. Wäana	12/IV—22	633	—	—	1

W i r u m a a.

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Andja m., ü. Rakwere	8/II—20	—	—	2288—2293	6
2	Antropoff, Sillamäe m., ü. Sillamäe	6/IX—20 20/XII—21	— —	— —	938—941 5002—5003	4 2
3	Arkna m., ü. Rakwere "	23/IX—20 3/VII—21	— 199	— —	965—996 1909—1920	32 13
4	Annikwere m., ü. Rakwere	26/IX—20	85—87	3002—3018 1536—1600	997—1011	59
5	Aaspere m., ü. Kadrina " "	30/IX—20 4/VII—21 20/XI—22	89—93 301—303 149	— — 8306—8318	1047—1128 1921—1930 6581—6582	76 12 10
6	Brewern, C., Awanduse m., ü. Simuna	7/VIII—20	63	1210—1212	618—653	39
7	Brewern, H., Wana m., ü. Rakwere	27/IX—20	—	—	1014—1046	33
8	Brindfeldt, W., Lillemäe t., ü. Rakwere	21/XI—22	151	—	6583—6586	5

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
9	Dehn, H., Koonu m., ü. Tamsalu	24/VI—20	53	892—1000	598	57
		22/VI—22	439—441	8196—8220	—	15
10	Dehn, H., Erina m., ü. Kilti . . .	26/VI—20	55—57	1002—1060	599—601	35
11	Dehn, Kiikla m., ü. Kohtla . . .	14/I—22	501	—	—	1
12	Dehn, S.	14/I—22	—	—	5021a-5035	15
13	Dehn, N., Weltsi m., ü. Jõhwi . . .	28/XI—22	157	8320—8324	6590—6610	25
14	Clapier de Cologne, K., Ontika m., ü. Jõhwi	19/X—20	203	—	1271—1308	39
15	Einpaul, Joh., ü. Tapa	25/VI—20	—	—	464	1
16	Federmann, Watku a., ü. Rakwere	22/XI—22	153	—	6587—6589	4
17	Girard, M., Jõhwi m., ü. Jõhwi . . .	15/IX—20	81—83	1390—1456	889—923	71
18	Gutmann, A., Rakweres, Tartu t. 8	6/X—20	—	3066	—	1
19	Harpe, R., Põdrangu m. ü. Tamsalu	4/VIII—20	59—61	1098—1208	616—617	60
		23/IV—23	—	9172—9208	—	19
20	Harpe, E., Salla m., ü. Rakke . . .	11/VIII—20	65a	1214—1258	654—685	56
21	Hapich, Annikwere a., ü. Rakwere	26/IX—20	—	—	1012—1013	2
22	Harpe, W., Äntu m., ü. Kilti	28/X—20	205—207	3202—3290	1309—1331	70
23	Imostu m., ü. Tapa	4/II—19	—	—	458—463 2217—2231	21
24	Jürgensberg, G., „Ribaküla“ t., ü. Waiwara	9/IX—20	—	—	952—955	4
25	Kawastu m., ü. Rakwere	6/II—20	—	—	2233—2258	26
26	Kandle m., ü. Rakwere	7/II—20	—	—	2259—2287	29
27	Kullenga m., ü. Tamsalu	26/VI—20	39—41	690—712	465—503	53
28	Kadak, K., Rahkla m., ü. Rakwere	24/VIII—20	—	—	771—822	46
29	Klaus, A., ü. Sillamäe	5/IX—20	—	—	935—937	3
30	Klaus, J., Kaljapere t. 30, ü. Waiwara	10/IX—20	—	—	956	1
31	Kursell, W., Erra m., ü. Lügause	3/XI—20	209	3292—3300	1332—1368	43
		7/X—21	317	5576—5580	2771—2776	10
32	Klaus, A., Sõtkeküla, ü. Sillamäe	5/I—22	—	—	5005	1
33	Kuulbach, R., t. № 4, ü. Narwa . . .	25/I—22	—	—	5072—5076	5
34	Kärnu m., ü. Kadrina	6/VII—21	305	5348—5354	1933—1959	32
35	Löwis, H., Maidla m., ü. Lügause	8/X—21	319	—	2777—2787	14
36	Limberg, B., Kaarma m., ü. Kilti	21/VI—22	437	8136—8194	—	31
37	Löwis, H., Sakka m., ü. Jõhwi . . .	16/X—20	—	—	1250—1270 3001—3010	21
38	Laur ja Co., Isaku m., ü. Jõhwi . . .	7/XI—20	—	—	1369—1400	42
39	Leisner, J., Laagna t., ü. Mereküla	28/I—22	503	6012—6014	—	3
40	Larsen ja Foss, Konju m., ü. Toila	17/I—22	—	—	5036—5055	20
41	„ Olgino m., ü. Narwa	27/I—22	—	—	5083—5093	11
42	Loobu m., ü. Kadrina	7/VII—21	—	—	1960—1967	8
43	Lasberg, K., ü. Mereküla	2/IV—23	—	—	5097	1

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomni
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
44	Malla m., ü. Kunda	10/II—20	113	2098—2108	2294—2325	39
45	Mädapea m., ü. Rakwere	2/II—19	—	—	2210—2216	7
46	Mooru m., ü. Simuna	1/VI—20	43	714—768	504—524	30
47	Männik, J., „Orjalawa“ t., ü. Waiwara	10/IX—20	—	1458	958—959	3
48	Mänik, E., ü. Sillamäe	7/IX—20	—	—	942—943	2
	„	7/I—22	—	—	5007—5008	2
49	Maiberg, M., „Olsta“ t., ü. Rakwere	4/VII—21	—	—	1931—1932	2
50	Malm, J., t. № 1, ü. Narwa	26/I—22	—	—	5077—5082	6
51	Nurkse, W., Waiwara metsaülem	9/IX—20	—	—	950—951	2
	„	6/XII—22	—	6002—6004	5001	3
52	Nerling, W., Koogu m., ü. Sonda	13/X—20	—	—	1204—1249	46
53	Nerling, A., Loobu a., ü. Kadrina	8/VII—21	—	—	1968—1969	2
54	Nigulas, O., „Aluoja“ t., ü. Toila	19/I—22	—	—	5056—5057	2
55	Nurk, R., Tursamäe t., ü. Sillamäe	20/XII—21	—	—	5004	1
56	Oraw, S., Kondu t. № 29, ü. Waiwara	10/IX—20	—	—	957	1
57	Osting, D., Annikwere a., ü. Rakwere	26/IX—20	—	3020	—	1
58	Otto, M., „Põhja“ t., ü. Toila	19/I—22	—	—	5058—5061	4
59	Pormann, A., t. № 17, ü. Sillamäe	9/IX—20	—	—	948	1
60	Promet, W., t. № 16, ü. Sillamäe	9/IX—20	—	—	949	1
61	Pärtel, G., Tursamäe t., ü. Sillamäe	5/I—22	—	—	5006, 5009	2
62	Pourmann, „Sundja“ t., ü. Narwa	23/I—22	—	—	5062—5065	4
63	Rennenkampf, E., Porkuni m., ü. Tamsalu	15/VI—20	45—47	770—880	525—545	79
64	Rennenkampf, Järwajõe m., ü. Tamsalu	22/VI—20	51	882—890	573—597	31
65	Rennenkampf, Tammiku m., ü. Rakke	20/VI—20	49	—	546—572	20
66	Rakwere m., ü. Rakwere	6/X—20	95	3064	1129—1162	36
67	Roosen, O., Mäetaguse a., ü. Jõhwi	31/I—22	—	—	5019—5021	3
68	Sompa m., ü. Sompa	12/II—20	—	—	2326—2329	4
69	Stakelberg, G. Kütti m. ü. Rakwere	19/VIII—20	—	1380—1388	729—776	53
70	Stakelberg, G., Kütti m., ü. Rakwere	7/IV—23	—	—	5103—5110	8
72	Stakelberg, E., Pageri m., ü. Jõhwi	28/VII—20	73—75	—	830—888	61
72	Stakelberg, Lassinurme m., ü. Wägewa	15/VIII—20	65—67	1260—1366	—	56
73	Stael-Holstein, Samma m., ü. Kahala	9/X—20	—	3114—3128	—	8
74	Saar, A., Pada m., ü. Kahala	10/X—20	—	3130—3150	1173—1176	15
75	Stakelberg, N., Kalwi m., ü. Kahala	11/X—20	201	3152—3200	1177—1203	53
76	Sõmeru m., ü. Rakwere	7/X—20	—	—	1163—1165	3
77	Stakelberg, E., Pageri m., ü. Jõhwi	12/I—22	—	6004—6010	5010—5018	12
78	Schults, M., Laagna a., ü. Mereküla	27/I—22	—	—	5094	1
79	Stein, Kolu a., ü. Kadrina	25/XI—22	155	—	—	1
80	Tohia m., ü. Rakwere	2/II—19	—	—	2208—2209	2
81	Toll, B., Kukruse m., ü. Jõhwi	14/IX—20	79	1460—1534	960—964	44
82	Treilmann, B., Tagajõe t., ü. Isaku	26/VIII—20	—	—	823—825	3
83	Treilmann, A., „Toomara“ t.	26/VIII—20	—	—	826—829	4

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
84	Tamm, Waiwara m., ü. Auwere . . .	3/IX—20	77	—	924—934	12
85	Terras, A., ü. Sillamäe	9/IX—20	—	—	944—947	4
86	Tarto, W., Waiwara a., ü. Auwere	1/IV—23	—	—	5096a	1
87	Waldmann, Imastu a., ü. Tapa . . .	6/II—19	—	—	2232	1
88	Waeküla m., ü. Waeküla	19/VIII—20	69—71	1368—1378	686—728	51
89	Weiss, C., Warndi m., ü. Kahala	7/X—20	97—99	3068—3112	1166—1172	32
90	Weber, E. W., Soldino m., ü. Narwa	24/I—22	—	—	5066—5071	6
91	Waiwara Põllum. Selts, ü. Sillamäe	1/IV—23	—	5095—5096	—	2
92	Waeküla m., ü. Waeküla	6/IV—23	—	—	5098—5102	5
93	Weber, E. W., Soldino, ü. Narwa .	16/XI—22	505 ja 509	—	5111	3

L ä ä n e m a a.

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Arnower, A., Niinja m., ü. Paliwere	23/III—22	—	—	4502—4513	12
2	Arnower, E., Loodna m., ü. Silla	28/III—22	—	7834—7835	4546—4569	26
3	Arronet, M., Jädiwere m., ü. Wigala	23/III—22	613	6644—6666	5565—5570	18
4	Awekuk, A., „Möte“ t., ü. Silla .	12/I—23	—	—	5967	1
5	Bock & Co, S. Lähtru m., ü. Paliwere	29/III—22	391	7838—7846	4601—4627	33
6	Bergmann, K., „Kärneri“ t., ü. Silla	11/I—23	—	—	5964—5966	3
7	Elwei, J., Wigala L. K. Ühisus . . .	5/VII—20	—	2882	2615	2
8	Esku, M.	7/VIII—20	—	—	2630	1
9	Erwin, A., „Koksi“ t., ü. Märjamaa	13/III—22	—	—	5528—5530	3
	„	18/I—23	693	—	—	1
10	Jeaser, A., Wigala L. K. Ühisus . . .	5/VIII—20	—	—	2616	1
11	Johanson, Welise m., ü. Märjamaa	17/III—22	—	6588—6638	5535—5548	40
12	Konowere m., ü. Märjamaa	16/I—20	—	—	2148—2153	6
13	Keblaste m., ü. Lihula	3/VIII—20	149—153	2780—2878	2589—2605	80
14	Kõrwet, M., Wigala L. K. Ühisus	5/VIII—20	—	2884	—	1
15	Kalsu, J.	5/VIII—20	—	—	2612—2613	2
16	Kuus, K.	5/VIII—20	—	—	2614	1
17	Krupp, R., Räägu m., ü. Linnamäe	21/VIII—21	—	—	2660—2668	9
18	Kuus, J., Anaste a., ü. Haapsalu . .	22/III—22	—	—	4495—4500	6
19	Kaew, J., Toomatu t., ü. Märjamaa	18/III—22	—	—	5553—5556	4

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
20	Linnthal, J., Wigala L. K. Ühisus	5/VIII—20	—	2888	—	1
21	Laasi, J., „Jõeääre“ t., ü. Wigala	5/VIII—20	—	—	2606—2608	3
22	Lauter, M., „Mäe“ t., ü. Märjamaa	16/III—22	—	6584—6586	5533—5534	4
	„	15/II—23	—	8418—8420	4846	3
23	Looring, T., „Mõisa“ t., ü. Märjamaa	17/III—22	611	6640—6642	5549	4
24	Lepberg, J., „Sihi“ t., ü. Silla	12/I—23	—	—	5968	1
25	Loodam, I., „Möldre“ t., ü. Silla	12/I—23	—	—	5969	1
26	Limberg, B., „Ara“ t., ü. Silla	15/I—23	—	—	5974	1
27	Laulu, J., Tolli a., ü. Silla	17/I—23	—	—	5981—5982	2
28	Miks, T., W. Wigala m., ü. Silla.	10/XII—19	—	—	2044	1
29	Märjamaa m., ü. Märjamaa	12/I—20	—	—	2107—2126	20
30	Mustkiwi, K., Anaste a., ü. Haapsalu	22/III—22	—	—	4494	1
31	Nurk, J., Haimre m., ü. Märjamaa	15/III—22	607	6554—6554	5532	8
32	Ojakso, M., Wigala L. K. Ühisus	5/VIII—20	—	2886	2609	2
33	Oise, M.	5/VIII—20	—	—	2610—2611	2
34	Piirsalu m., ü. Risti	6/XII—19	101	—	2001—2017	18
35	Päärdu m., ü. Märjamaa	17/I—20	—	—	2154—2173	20
36	Päri, M., Wigala L. K. Ühisus	5/VIII—20	—	2880	—	1
37	Pernhaum, A., Wangla a., ü. Wigala	5/VIII—20	155	2900—2910	2618—2629	19
38	Paawel, H., Wigala L. K. Ühisus	7/VIII—20	—	—	—	1
39	Pinkowski, W., Kiidewa m., ü. Haapsalu	24/VIII—21	—	—	2682—2710	29
40	Prunwer, J., „Hansu“ t., ü. Paliwere	23/III—22	—	—	4501	1
41	Pikas, H., „Kaltsu“ t., ü. Wigala	25/III—22	385	—	4535—4538	5
42	Pärna, H., Päri m., ü. Silla	29/III—22	387	—	4570—4585	17
43	Peterson, J., Ohtla m., ü. Haapsalu	29/III—22	389	—	4586—4600	16
44	Pillar, N., Walgu m., ü. Märjamaa	13/II—23	463	8328—8416	4843—4845	49
45	Pikas, „Kaltre“ t., ü. Silla	18/I—23	—	7448—7450	—	2
46	Riiberg, O., „Sõela“ t., ü. Silla	16/I—23	—	—	5975—5980	6
47	Rööma m., ü. Risti	7/XII—19	—	—	2019—2021	3
48	Ranna m., ü. Haapsalu	22/VII—20	—	—	2565—2584	20
	„	25/VIII—21	—	5396—5424	2711—2747	60
49	Riidebach, M., „Uuemõisa“ t., ü. Märjamaa	14/III—20	605	5531	—	2
50	Raamot, J., „Liiwa“ t., ü. Wigala	19/III—22	—	—	5561—5564	4
	„	„	„	9164—9096	„	„
51	Rosenthal, E., Orgita m., ü. Märjamaa	20/III—23	469—471	8438—8500	—	51
52	Rosenthal, E., Sippa m., ü. Märjamaa	22/III—23	473—475	9098—9170	—	39
53	Sõtküla m., ü. Riisipere	15/I—20	111	—	2127—2147	22
54	Siren, H., Wigala L. K. Ühisus	5/VIII—20	—	—	2617	1
55	Saar, A., Taebla m., ü. Taebla	19/VIII—21	309	—	2653—2659	8
56	Sink, H., Haimre a., ü. Märjamaa	15/III—22	—	6566—6576	—	6
57	Stakelberg, Kastim m., ü. Märjamaa	16/III—22	—	6578—6580	—	2
58	Saravuu, A., „Laasi“ t., ü. Märjamaa	16/III—22	609	6582	—	2

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
59	Tulmin, G., „Aasa“ t., ü. Silla . . .	14/I—23	—	—	5972—5973	2
60	Tulmin, J., „Törje“ t., ü. Silla . . .	14/I—23	—	—	5970—5971	2
61	Tomberg, E., Sääla a., ü. Silla . . .	8/VIII—20	—	2912—2918	2631—2635	9
62	Tolkam, K., Wigala L. K. Ühisus . . .	8/VIII—20	—	—	2636	1
63	Tulmin, G., „Aasa“ t., ü. Silla . . .	26/III—22	—	—	4539—4545	7
64	Tonkmann, K., Kaldapealse t., ü. Silla . . .	13/I—23	691	—	—	1
65	Uue m., ü. Haapsalu	20/VII—20	—	2742—2778	2637—2638a	60
		23/VIII—21	311	5394	2527—2564	15
66	Unt, J., „Kisa“ t., ü. Lihula	24/III—22	—	—	2669—2681	2
67	Ungern-Sternberg, Liiwi m., ü. Silla . . .	31/III—22	393—397	7848—7926	4514—4515	50
68	Unt, M., Tolli a., ü. Silla	17/I—23	—	7434—7446	4628—4634	7
69	Ungern-Sternberg, Liiwi m., ü. Silla . . .	18/VIII—23	491	9342—9344	—	3
70	Wana-Wigala m., ü. Silla	10/XII—19	103—135	2002—2046	2022—2043	46
		25/III—22	383	—	4516—4534	20
71	Wana-Wirtsu m., ü. Wirtsu	30/VII—20	—	—	2585—2588	4
72	Waldt, ü. Märjamaa	18 III—22	—	—	5550—5552	3
73	Zimmermann, J., ü. Risti	6 XII—19	—	—	2018	1
74	Üürike, J., „Ilmandu“ t., ü. Wigala . . .	19/III—22	—	—	5557—5560	4

J ä r w a m a a .

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomasi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Arnbaum, A., Wao a., ü. Koeru	25/V—21	—	—	4221	1
2	Baranow, A., Roosna m., ü. Ambla	26/IV—21	411—413	5144—5202	4172—4173	34
3	Barra, J., Wao a., ü. Koeru	25/V—21	—	—	4206	1
4	Bagland, A. „	25/V—21	—	—	4222—4223	2
5	Dehn, B., Selliküla m., ü. J.-Jaani	23/IV—21	407	5038—5104	4148—4161	49
6	Erwita m., ü. Koeru	22/V—22	—	5216a	4177—4179	4
7	Erwita Loomak. Ühisus	22/V—22	415	—	—	1
8	Eige, A., Wao a., ü. Koeru	25/V—21	—	—	4210	1
9	Estenthal, H., Retla a., ü. T.-Alliku	20/XI—22	677	7384—7392	5866—5868	9

Järje nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
10	Grünewaldt, Essena m., ü. Paide .	26/X—20	171	4080—4092	1538—1545	25
11	Grünberg, E., Wao a., ü. Koeru .	25/III—21	—	5244	—	1
12	Harpe, Wiisu m., ü. Paide . . .	22/IV—22	639—643	6748—6902	5661—5699	120
	"	3/III—23	817	9544a-9568a 9570—9576	6031	19
13	Jäneda m., ü. Aegwiidu	5/III—21	—	—	3713—3764	52
	"	27/II—23	465—467	—	4847—4858	14
14	Karino m., ü. Järwa-Jaani	2/XI—20	—	—	1628—1653	26
	"	21/IV—21	—	—	4122—4147	26
15	Kramm, J., Wao a., ü. Koeru . .	25/III—21	—	5246	—	1
16	Kurik, M.	25/V—21	—	—	4208	1
17	Kall, A.	25/V—21	—	—	4214	1
18	Kutmann, J.	25/V—21	—	—	4218	1
19	Kohu, W.	25/V—21	—	—	4219—4220	2
20	Laube, O., Mao m., ü. Paide . .	20/X—20	—	4002—4018	1497—1505	18
21	Leinberg, J., Erwita a., ü. Koeru .	22/V—21	—	5218	4180—4181	3
22	Laas, Liigwalla a., ü. Rake . . .	28/V—21	—	—	4262	1
23	Maidel, B., Udewa m., ü. Koeru .	23/V—21	417	5222—5242	4191—4204	26
24	Neiu, H., Erwita a., ü. Koeru . .	22/V—21	—	—	4185	1
25	Nei, J., „Niilikse“ t., ü. Tamsalu	27/V—21	—	—	4263—4264	2
26	Nurk, ü. Kärewete, Allikul : . .	20/XI—22	—	7394	5869	2
27	Nerling, Tapa m., ü. Tapa	4/I—23	449a	8306a-8326	4839—4840	14
	"	1/VIII—20	—	1062—1096	602—615	32
28	Otter, ü. Wõhma, Ollepas	19/XI—22	—	—	5865	1
29	Purdi m., ü. Paide	27/X—20	—	—	1555—1581	27
30	Päart, J., Wao a., ü. Koeru . . .	25/III—21	—	5248	—	1
31	Pukk, O., Erwita a., ü. Koeru . .	22/V—21	—	—	4188	1
32	Pikkat, K.	22/V—21	—	—	1489—4190	2
33	Pelmo, K., Wao a., ü. Koeru . .	25/V—21	—	—	4207	1
34	Pamberg, O., Wao a., ü. Koeru .	25/V—21	—	—	4211	1
35	Reinholdt, J., Erwita a., ü. Koeru	22/V—21	—	5220	—	1
36	Reinberg, J.	25/V—21	—	—	4187	1
37	Riismann, O., Wao a., ü. Koeru .	25/V—21	—	—	4209	1
38	Ruut, G.	25/V—21	—	—	4213	1
39	Särewere m., ü. Türi-Alliku . . .	29/IX—20	161—167	2922—2990 1836—2000	1446—1451	128
	"	30/IV—22	653—655	6960—6992	5737—5739	52
40	Seidlits, Wäatsa m., ü. Türi-Alliku	6/X—20	169	2992-3002a	1452—1496	52
41	Schilling, Müüsleri m., ü. Peetri .	25/X—20	—	4048—4078	1530—1537	24
42	Seidla m., ü. Ambla	28/X—20	—	—	1582—1610	29
43	Stahl, A., Kurisoo m., ü. Ambla .	24/IV—21	409	5106—5142	4162—4171	30
44	Schilling, N., Liigwalla m., ü. Rake	28/V—21	419—421	5250—5290	4224—4261	61

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
45	Suurkiwi, A., Erwita a., ü. Koeru	22/V—21	—	—	4182—4184	3
46	Soert, G., Wao a., ü. Koeru	25/V—21	—	—	4205	1
47	Suts, J.	25/V—21	—	—	4216	1
48	Türi-Alliku m., ü. Türi-Alliku . . .	5/IX—20	—	1828—1834	1416—1445	34
49	Traubenberg, T., Hunksi m., ü. Paide	26/IV—22	645	—	5700—5733	35
	"	4/III—23	—	—	6032—6038	7
50	Umbliä, W., Kerewete m., ü. Ambliä	30/X—20	—	—	1611—1627	17
51	Ungern-Sternberg, H., Koiki m., Ambliä	27/IV—21	—	5204—5216	4174—4176	10
52	Ufer, J., Wao a., ü. Koeru	25/V—21	—	—	4215 ja 4217	2
53	Ungern-Sternberg, H., Koiki m., . Ambliä	29/VI—21	197	5292—5342	1898—1908	12
54	Waker, J., Erwita a., ü. Koeru . . .	22/V—21	—	—	4186	1
55	Waldmann, O., Wao a., Koeru . . .	25/V—21	—	—	4212	1
56	Wahl, Päinurme m., ü. Paide	27/IV—22	647—651	6904—6958 9578	5734—5736	34
	"	5/III—23	—	9578—9584	—	4
57	Wessart, W., ü. Paide, Wodjal . . .	21/IV—22	—	—	5655—5660	6
58	Wilbert, „Reinu“ t., ü. Türi-Alliku	21/XI—22	—	—	5870	1
59	Öötla m., ü. Paide	23/X—20	—	4020—4046	1506—1529	31

W i l j a n d i m a a .

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Adawere m., ü. Põltsamaa	16/II—21	181—183	4234—4340	1709—1751	105
2	Aleksius, P., „Kootsi“ t., ü. S.-Jaani	1/VI—22	—	7154	5825—5831	8
3	Brasche, A., Wardi m., ü. Wiljandi	13/II—22	343—345	5812—5888	4326—4333	49
4	Bakohoff, M., „Kootsi“ t., ü. S.-Jaani	1/VI—22	—	7156—7158	5832—5836	7
5	Brehde, A., „Ruudi“ t., ü. Põltsama	24/XI—22	681	—	5874—5877	5
6	Ein, J., Adawere a., ü. Wõhma . . .	16/II—21	—	—	1752	1
7	Juthal, J., ü. Põltsamaa	27/XI—22	—	—	5879—5880	2

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
8	Kahala m., ü. Wõhma	11/V—20	117—125	2120—2304	2350—2393	192
9	Kärner, J., ü. Wõhma, K. L. U. . .	13/I—21	—	4192—4222	1695	17
10	Kuusk, K., Kahala L. K. Ühisus, ü. Wõhma	13/I—21	—	4224	—	1
11	Kuusik, Adawere a., ü. Wõhma . .	13/I—21	—	—	1696	1
12	Kukk, M., Peetri a., ü. Wiljandi .	16/II—21	—	—	1753—1754	2
13	Kolk, T., „Imma“ t., ü. Olustwere	10/II—22	—	5804—5806	—	2
14	Kõrge, J., „Kiboru“ t., ü. S-Jaani	28/V—22	667	7140	5815—5818	6
15	Kuldkepp, J., Põrisaare t., ü. S-Jaani	29/V—22	183	7142—7148	—	5
16	Kuusik, Adawere a., ü. Põltsamaa	30/V—22	—	7150—7152	5823—5824	4
17	Kaawere m., ü. Jõgewa	22/XI—22	679	7396—7398	—	3
18	Lõhawere m., ü. Olustwere . . .	30/XII—20	231—233	3628—3666	3199—3202	26
19	Lass, H., „Keldri“ t., ü. Põltsamaa	6/V—20	115	2118	2341—2349	11
20	Lass, N., „	20/II—21	—	—	1792	1
21	Loss, N., „Keldri“ t., ü. Põltsamaa	20/II—21	—	—	1793—1794	2
22	Liinson, J., Jaaguhansu t., ü. S-Jaani	25/XI—22	—	—	5878	1
23	Laane, P., „Juhkami“ t., ü. Wiljandi	30/V—22	—	—	5819—5822	4
24	Matson, H., Wiljandi pk, Grünberg	17/XI—22	—	7370	—	1
25	Olustwere m., ü. Olustwere . . .	10/II—22	—	5802	—	1
26	Pajuse m., ü. Põltsamaa	4/V—20	—	2110—2116	2330—2340	15
27	„	18/V—20	127—129	2304a—2466	2394—2403	94
28	„	17/I—21	177	4226—4232	—	5
29	„	22/XI—22	—	7400	5871—5873	4
30	Pälsing, J., Adawere a., ü. Wõhma	16/II—21	—	—	1755	1
31	Pullisaar, T., Peetri a., ü. Wiljandi	10/II—22	—	—	4306	1
32	Praks, J., „Tikka“ t., ü. Wõhma . .	27/V—22	665	7132—7138	—	5
33	Rootberg, T., „Tobra“ t., ü. Wiljandi	18/XI—22	—	7372—7380	—	5
34	Sawi, J., Kahala L. K. U., ü. Wõhma	13/I—21	—	—	1697	1
35	Sawi, J., „Mäo-Kingu“ t., ü. Wõhma	19/XI—22	—	7382	—	1
36	Tappiku m., ü. Põltsamaa	19/II—21	185—187	4342—4374	1756—1791	55
37	Uue-Wõidu m., ü. Wiljandi	10/III—21	191—195	4418—4500	1880—1894	75
38	Wiljandi m., ü. Wiljandi	10/VI—20	131	2468—2510	2404—2440	60
39	„	10/II—22	—	5808—5810	4307—4325	21
40	Wana-Põltsamaa m., ü. Põltsamaa	18/I—21	179	—	1698—1708	12
41	Wana-Wõidu m., ü. Wiljandi . . .	8/III—21	—	4476—4417	1803—1814	33
42	Zimmermann, K., „Mordu“ t., ü. Põltsamaa	20/II—21	—	—	1795—1802	8

T a r t u m a a.

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Bartels, A., Kaijawere a., ü. Tartu	17/I—21	—	—	3368—3370 1995—2000	3
2	Berg, Sangaste m., ü. Sangaste .	16/VIII—21	307	5386—5392	2639—2652	25
	"	12/IV—22	—	8062—8126	4676—4677	35
	"	16/XI—22	701	9032—9034	6566—6580	18
3	Hanko, A., „Rohi“ t., ü. Kambja	6/I—21	—	3694—3706	—	7
4	Igaste m., ü. Sangaste	5/II—20	—	684—688	436—457	25
5	Ilmatsalu m., ü. Tartu	28/XI—20	221—223	3460—3492	3094—3157	83
6	Kaarepere m., ü. Kaarepere . . .	15/XI—20	211—217	3302—3416	3011—3034	86
	"	23/VII—22	—	8238—8252	—	8
7	Kaijawere m., ü. Tartu	17/I—21	243—245	3782—3814	3345—3367	42
8	Kastre m., ü. Tartu	31/I—21	255	4544—4548	3404—3501	102
	"	8/VII—23	483—485	9294—9322	4883—4893	28
9	Kuusik, A., Täikwere m., ü. Wõtik- were	15/I—21	—	—	3305—3344	40
	"	8/VII—23	—	8230	4781—4798	19
10	Krause, E., Reda m., ü. Tartu . . .	17/III—21	—	—	3857—3879	23
11	Koger, J., „Peebu“ t., ü. Pritsu . .	13/VI—22	433—435	8136—8142	4757	7
12	Kangro, A., Kurista a., ü. Jõgewa .	5/VI—22	—	8132	—	1
13	Kärde m., ü. Wägewa	18/VII—22	—	8232—8236	4799—4807	12
14	Luna m., ü. Kaarepere	21/XI—20	—	—	3055—3092	38
15	Luunja m., ü. Tartu	26/IV—22	427—429	8128—8130	4678—4756	83
	"	8/VII—23	487	9324—9340	4894—4903	20
16	Muna, P., Ülenurme m., ü. Tartu .	13/XI—22	—	9024—9030	6545—6565	25
	"	16/VII—23	489	—	—	1
17	Minding, E., Rosina m., ü. Tartu .	14/III—21	277	—	3809—3856	49
18	Oettingen, R., Wisusti m., ü. Kaare- pere	20/XI—20	219	—	3050—3054	6
19	Puurmanni m., ü. Jõgewa	19/XI—20	—	—	3035—3049	15
20	Palupere m., ü. Pritsu	11/III—21	273	4670	3789—3805	19
21	Raadi m., ü. Tartu	25/XI—20	—	3418—3458	3093	22
	"	20/VII—23	829	—	—	1
22	Ropka m., ü. Tartu	9/XI—22	—	9004—9022	6509—6544	46
23	Reimann, K., Kaijawere m., ü. Tartu	17/I—21	—	—	3371	1
24	Suur-Konguta m., ü. Tartu	8/XII—20	225—229	3494—3626	3158—3198	100
25	Siewers, L., W. Kuuste m., ü. Kambja	5/I—21	235—237	3668—3692	3203—3250	63
26	Torma m., ü. Wõtikwere	12/I—21	239—241	3708—3780	3251—3304	93
	"	6/VII—22	443	8222—8228	4758—4780	28

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
27	Unipiha m., ü. Nõo	12/III—21	275	4672—4704	3806—3808	21
28	Wara m., ü. Tartu	27/I—21	247—253	4502—4542	3372—3403	151
29	Wulf, M., Tähtwene m., ü. Tartu	5/VIII—21	—	3816—4000	1970—1994	40
	"	7/XI—22	—	5356—5384	6501—6508	9
	"			9002		

P ä r n u m a a.

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Audru m., ü. Pärnu	17/VI—20	135—145	2582—2738	2451—2459	94
	"	15/II—22	—	5928—5964	4334	20
2	Allik, H., Friedenthali m., ü. Pärnu	18/II—22	349—351	5976—5990	4361—4374	25
3	Annus, J., „Uuetoa“ t., ü. Pärnu	12/V—22	—	—	5768—5769	2
4	Annus, J., „Lätti“ t., ü. Tõstamaa	21/II—23	—	9540a-9542a	6029—6030	4
5	Brandt, Kaelaste m., ü. Pärnu-Jakobi	19/IV—21	189	—	1815—1862	49
6	Ballod, A., Kastna m., ü. Tõstamaa	16/II—22	—	5970—5974	4338—4350	16
7	Ewart, A., „Wabriku“ t., ü. Pärnu	12/II—23	807	—	—	1
8	Gülling, B., Waskräama m., ü. Waskräama	14/II—22	347	5890—5926	—	20
9	Grimm, A., Räägu m., ü. Pärnu .	19/V—22	—	7124—7128	5804—5812	12
10	Habicht, B., ü. Tori	1/III—22	—	6506	5519—5524	7
11	Holter, A., „Koogi“ t., ü. Pärnu	19/II—22	355	—	4379—4380	3
12	Höowel, H., „Aadu“ t., ü. Pärnu	25/III—22	615	—	5582—5587	7
13	Hanson, H., „Söeru“ t., ü. Pärnu	25/III—22	617	—	5588—5592	6
14	Johanson, A., Wõlla a., ü. Pärnu	17/II—22	—	—	4351—4360	10
15	Jaago, H., „Jaagu“ t., ü. Pärnu .	15/V—22	—	7106	5789—5790	3
16	Jaago, P., „Sepa“ t., ü. Pärnu . .	16/V—22	—	7116	5795	2
17	Jakobsen, Reiu m., ü. Pärnu . . .	29/III—22	621	—	5619—5630	13
18	Johanson, G., „Laadi“ t., ü. Surju	12/II—23	805	9510a-9512a	6010—6011	5
19	Juhkam, J., „Reinu“ t., ü. Tõstamaa	20/II—23	—	—	6023—6027	5

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
20	Jänesselja m., ü. Pärnu	27/III—22	—	6670—6680	5605—5616	18
21	Johanson, A., Audru kiriku m., ü. Pärnu	15/XII—23	493	—	—	1
22	Keiserling, Kõnnu m., ü. Lelle	22/IV—21	—	—	1865—1879	15
23	Karksi m., ü. Nuia	3/IV—21	—	—	1895—1897	3
24	Kals, H., ü. Pärnu-Jakobi	24/III—22	—	6666	5571—5573	4
25	Kuusik, „Tiidu“ t., ü. Sauga	12/V—22	—	7100	5762—5764	4
26	Koger, H., ü. Pärnu-Ridalepa k.	16/V—22	—	7120	—	1
27	Kõrnas, J., Noore Kõrnaset t., ü. Pärnu	15/V—22	—	—	5791	1
28	Koger, H., „Koogi“ t., ü. Pärnu	16/V—22	—	—	5799—5800	2
29	Kõster, J., „Juhkami“ t., ü. Surju	13/II—23	809	9514a	—	2
30	Laur, Kaelaste a., ü. Pärnu-Jakobi	19/IV—21	—	—	1863—1864	2
31	Laagus, M., Saulepi a., ü. Pärnu	15/V—22	—	7108—7112	—	3
32	Laos, J., „Karulaba“ t., ü. Pärnu	13/V—22	—	7122	5714—5716	3
33	Leppik, „Reinu“ t., ü. Pärnu	18/V—22	—	—	5802—5803	2
34	Lipmann, „Pikka“ t., ü. Pärnu	20/V—22	—	—	5813—5814	2
35	Laagus, M., Saulepi a., ü. Pärnu	15/XII—23	—	9386—9388	—	2
36	Mann, ü. Tori	2/III—22	603	5546—5552	5525—5527	8
37	Naudi, Audru a., ü. Pärnu	15/II—22	—	5966—5968	4335—4337	5
38	Normann, C., Nurmeweski t., ü. Pärnu	26/III—22	—	6668	5597—5604	9
39	Niimann, K., Audru kool, ü. Pärnu	13/V—22	—	—	5772—5773	2
40	Nugis, J., Pati-Kalita t., ü. K.-Nõmme	17/II—23	—	—	6014—6018	5
41	Nugis, K., „	17/II—23	—	—	6019	1
42	Oebius, A., Audru kiriku m., ü. Pärnu	16/V—22	—	7118	5796—5797	3
43	Pool, T., „Piistaoja“ t., ü. Tori	26/VI—20	147	2738a-2740	2460—2473	17
	„	14/III—23	—	8422—8434	4859—4863	12
44	Pool, M., „Sikkana“ t., ü. Tori	27/VI—20	—	—	2474—2496	23
45	Polli m., ü. Nuia	30/VI—20	—	—	2497—2512	16
46	Peterson, „Kose“ t., ü. Pärnu-Audru	19/II—22	353	—	4375—4378	5
47	Pommer, M., „Tamme“ t., „	12/V—22	—	—	5765—5767	3
48	Pulk, M., „Tilga“ t., ü. Surju	11/II—23	803	9568	6007—6009	5
49	Rattist, A., „Tani“ t., ü. Pärnu-Audru	12/V—22	—	—	5759—5761	3
50	Raud, R., Audru weski, ü. Pärnu	13/V—22	—	—	5770—5771	2
51	Rakku, T., „Lodja“ t., „	16/V—22	—	—	5798	1
52	Raist, A., „Juhani-Jüri“ t., ü. Pärnu	20/II—23	—	9538a	6028	2
53	Sauga m., ü. Pärnu	13/XII—23	—	9346—9384	4904—4916	33
54	Sauga m., ü. Pärnu	13/VI—20	133	2512—2580	2441—2450	46
	„	28/III—22	619	6682—6694	5618	9
	„			6502—6504		
55	Stahl, W., Taali m., ü. Sindi	28/II—22	601	6508—6544	5505—5518	36
56	Saartson, „Kurgu“ t., ü. Pärnu	13/V—22	663	—	5777—5782	7
57	Siimann, M., „Kiwi“ t., „	20/V—22	—	7130	5775 ja 5801	3
	„	14/II—23	811	—	—	1

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
58	Saartson, J., „Salme“ t., ü. Pärnu	14/V—22	—	—	5783—5784	2
59	Sarrison, J., „Mardeku“ t., „	15/V—22	—	—	5793—5794	2
60	Tomson, J., „Jaagu“ t., ü. Pärnu	19/II—22	—	—	3881—3888	8
61	Türk, J., Sindi a., Pärnu Oja t. 28	27/II—22	—	—	5501—5504	4
62	Treimann, A., „Abrami“ t., ü. Pärnu	14/V—22	—	7102—7104	5786—5788	5
63	Totra, J., „Kubja“ t., ü. Pärnu . .	15/V—22	—	7114	5792	2
64	Tiidermann, P., „Tiksu“ t., ü. Pärnu	24/III—22	—	—	5574—5581	8
65	Tillart, M., „Soo“ t.	25/III—22	—	—	5593—5596	4
66	Tölp, J., Jänesselja a., ü. Pärnu	27/III—22	—	—	5617	1
67	Tomson, J., „Laose“ t.	14/V—22	—	—	5785	1
68	Tammiste m., „	16/II—23	813	9516a-9528a	6012—6013	10
69	Toots, J., üle Tõstamaa	19/II—23	815	9530a-9536a	6020—6022	8
70	Wirkus, K., „Põdraaugu“ t., ü. Wändra	14/III—23	—	8436	4864—4868	6

W õ r u m a a.

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Erastwere m., ü. Kanepi	20/XII—19	—	—	333—335	3
2	Jürgens, A. Põlgaste m., ü. Wõru	14/II—21	—	4616—4620	3536—3614	82
3	Kargaja, E., Wiitina m., ü. Wõru	4/III—21	267—269	4656—4668	3688—3712	34
4	Moisekatsi m., ü. Põlwa	19/II—21	—	4622	3615—3661	48
5	Plato-Sõmerpalu m., ü. Wõru . .	12/II—21	—	—	3535	1
6	Roosa m., ü. Antsla	27/I—20	35	668—674	380—399	25
7	Sõmerpalu m., ü. Wõru	12/II—21	263	4570—4614	3510—3534	49
8	Wana-Antsla m., ü. Antsla	10/II—21	257—261	4550—4568	3502—3509	21
9	Wana-Antsla m., ü. Antsla	31/I—20	29—33	486—666	362—379	112
	„	18/I—23	459—461	9036—9062	4841—4842	18

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
10	Wana-Roosa m., ü. Wõru	2/II—23	37	676—682	400—406	12
		2/III—23	—	4652—4654	3678—3687	12
11	Weriora m., ü. Wõru	14/XII—19	—	—	320—332	13
12	Wastselinna m., ü. Wastselinna .	2/II—20	—	—	407—435	29

W a l g a m a a .

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Kaagjärwe m., ü. Walga	14/I—20	25	422—478	336—339	34
		28/II—21	265	4624—4650	3662—3672	26
2	Kõiküla m., ü. Taewla	17/I—20	—	—	340—351	12
3	Mõnniste m., ü. Hargla	18/I—20	27	480—484	352—361	14
4	Prantsmann, Telliste a., ü. Sangaste	10/III—21	271	—	3765—3788	25
5	Rosenberg, R., „Muhkwa“ t. „	1/III—21	—	—	3673—3677	5
6	Subi, J., Igastu a., ü. Karula . .	1923	827	—	—	1
7	Sööt, J., „Lutsu“ t., ü. Kaagjärwe	1923	—	9596	—	1

S a a r e m a a .

Järje Nr.	Liikme nimi ja asukoht.	Tr. wõtmise aeg.	Tr. märgitud weised			Kokku loomi
			H Pullid	H Lehmad	HS Lehmad	
1	Multo m., ü. Kuressaare	15/VII—20	—	—	2513—2526	14

Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi poolt asutatud pullijaamad.

Harjumaal.

- 1) Kehtna mõis — üle Kehtna. Pull „Ambos“ № 13910 — ostetud Saksamaal — Glohnhum. Esiwanemad 20 auh. saanud.
- 2) A. Kalm — Keila mõis — üle Keila. Pull „Erwin“ № 14055. Ostetud Saksamaalt — Schulliten. Esiwanemad 28 auh. saanud.
- 3) Raasiku Loomak. Ühisus — üle Raasiku. Pull H 5. Ostetud Raasiku mõisast.
- 4) J. Lehtman — üle Wääna, „Witti“ t. Pull „Kunnar“ H 629. Omakaswatatud, põlwenew Wääna mõisast.
- 5) W. Rossin — üle Keila, „Reinu“ t. Pull „Willem“ H 285. Ostetud Wääna mõisast.
- 6) P. Riimann — üle Keila, Joa asundus. Pull „Poiss“ H 627. Ostetud Joa mõisast.
- 7) Pikkawere Loomak. Ühisus — üle Raasiku. Pull „Hans“ H 339. Ostetud Pikkawere mõisast.
- 8) J. Trautfeldt — üle Juuru, „Okki“ t., Kaiu w. Pull „Enn“ H 823. Ostetud Kahala mõisast.
- 9) Wasalema Loomak. Ühisus — üle Wasalema. Pull „Poiss“ № 147. Ostetud Wasalema mõisast.
- 10) A. Andewei — üle Kehra, Anija wald. Pull „Jako“. Omakaswatatud.
- 11) Tuula Loomak. Ühisus — üle Keila. Pull „Harald“ H 635. Ostetud Tuula mõisast.
- 12) H. Alter — üle Klooga, „Kesküla“ talu. Pull „Mats“ H 625. Omakaswatatud, põlweneb Keila mõisast.
- 13) Birkenberg — üle Raasiku, Jõelechtme wald. Pull „Lembit“ H 333. Omakaswatatud, põlweneb Maartu mõisast.
- 14) Wallingu Loomak. Ühisus — üle Keila. Pull „Mikk“ H 633. Ostetud Wallingu mõisast.
- 15) K. Paermann — üle Keila, Joa küla. Pull „Poiss“. Omakaswatatud, põlweneb Wallingu mõisast.
- 16) A. Permann — Kirna Kohatu asunik. Pull „Hans“. Ostetud Kaiu mõisast.
- 17) Pitka, J. — Lohu mõisa asunik, üle Kohila. Pull „Palmus“ H 315. Ostetud Lohu mõisast.
- 18) J. Wesenberg — üle Kohila, „Raasi“ talu. Pull „Miku“. Omakaswatatud, põlweneb Lohu mõisast.
- 19) Starkopf, Joh. — üle Kohila, „Tõnise“ t. Pull „Wirslieh“ H 821. Ostetud Tohisoo mõisast.
- 20) Rand, Joh. — üle Kohila, „Pritsu“ t. Pull „Willu“ H 819. Ostetud Wääna Peetri mõisast.

- 21) H. Reintam — Sael, „Lepiku“ t. Pull „Junep“. Ostetud hra Nurkse'lt
- 22) E. Jack — üle Rapla, Alu asundus. Pull ostetud Kehtna mõisast.
- 23) J. Laidoner — Wiimsi asundus, üle Tallinna. Pull H 345. Põlweneb Wardi mõisast.
- 24) Kohila mõisa walitsus — üle Kohila. Pull „Roland XXXVII“. Põlweneb Hollandist, Schapi karjast.
- 25) Kuwallik — Umala asundus, üle Wääna. Pull „Aduler“. Põlweneb Wääna m. karjast.

Wirumaal.

- 26) Waiwara Kontroll-ühisus — üle Waiwara. Pull „Wõit“ H 319. Ostetud Antsla mõisast.
- 27) H. Lepikson — üle Tiimuna, Salla asundus. Pull „Eeri“. Ostetud Wao mõisast.
- 28) K. Anisow — üle Simuna, Moora asundus. Pull „Rasputin“. Omakasw., põlweneb Moora mõisast.
- 29) Waiwara Põllumeeste Selts — üle Waiwara. Omakasw. pull.
- 30) J. Leisner — üle Waiwara. Pull „Mats“ H 503. Ostetud hra Ormissonilt.
- 31) E. Federmann — üle Kadrina, Watku asundus. Pull „Hans“ H 453. Ostetud Erra mõisast.
- 32) G. Stein — üle Kadrina, Kolu asundus. Pull „Kaljú“ H 455. Ostetud Wohnja mõisast.
- 33) J. Neimann — Kullinga asundus, üle Tamsalu. Pull „Tegur“. Omakaswatatud, põlweneb Koonu mõisast.
- 34) Brindfeldt — üle Haljala „Lillemäe“. Pull „Jaanus“ H 451. Omakaswatatud.
- 35) Rutow, P. — üle Toila, Woka wald. Pull ostetud Arkna mõisast.
- 36) Klement, H. — üle Sillamäe. Pull „Pertel“ RE 2007. Ostetud Mõdriku mõisast.
- 37) W. Treiberg — üle Rakwere, Wõhula w., „Uustalu“ t. Omakaswatatud pull. Põlweneb Annikwere mõisa karjast.
- 38) Rud. Nurk — üle Waiwara, Waiwara w. Pull „Ants“, omakasw.
- 39) E. Weber — üle Narwa, „W. Soldino“ mõis, Joala wald. Pull Alek II H 509. Põlweneb Mõdriku mõisa karjast.
- 40) Joh. Lindemann — üle Rakwere, Wistla asundus Porkuni w. Omakaswatatud pull. põlweneb Porkuni mõisast.

Läänemaal.

- 41) K. Tonkmann — üle Silla, „Kaldapealse“ t. Pull „Prints“ H 691. Ostetud Mõisamaa mõisast.
- 42) Tulmin, G. — üle Silla, „Aasa“ t. Pull „Tugew“, omakaswatatud.

- 43) Pikkas, H. — üle Silla, Wigala wald. Pull „Onkel“ H 385. Omakaswatatud.
- 44) T. Loring — üle Märjamaa, Welise wald. Pull „Luiga“ H 611. Ostetud Jädiwere mõisast.
- 45) Riiberg, O. — üle Silla, Tiirmsil. Pull „Sampo“ H 613. Ostetud.
- 46) A. Erwin — üle Märjamaa, Sõtkülas. Pull „Magnus“ H 693. Omakaswatatud.

Järwamaa.

- 47) Ärwita Loomak. Ühisus — üle Koeru. Pull „Alf“ H 415. Ostetud Ärwita mõisast.
- 48) Aruküla Loomak. Ühisus — üle Koeru. Pull „Peeter“. Ostetud Aruküla mõisast.
- 49) Jäneda Põllutöökool — üle Aegwiidu. Pull „Pilot“ H 467. Ostetud Saksamaalt — Bärnwalde — esiwanemad 27 auh. saanud.
- 50) Roosna Friisikarja Selts — üle Ambla. Pull „Trotski“. Ostetud Wiisu mõisast.
- 51) Kotsar, A. — üle Paide, Laupa asundus. Pull „Jürka“. Ostetud Päinurme mõisast.

Tartumaa.

- 52) Joh. Stahl — üle Tartu, Ilmatsalu asundus. Pull „Solon“ H 261. Ostetud W.-Antsla mõisast.
- 53) A. Hanko — üle Kambja, „Robbi“ t. Pull „Maurus“. Omakasw.
- 54) H. Dohms — üle Elwa, Walguta wald. Pull „Olow“. Omakasw.
- 55) O. Jurgenson — üle Elwa, Rannu asundus. Pull „Wigur“ H 431. Ostetud Kirepi mõisast.
- 56) A. Kangro — Kurista mõisa asunik, üle Jõgewa. Pull „Nabob“ H 345. Ostetud Wardi mõisast.
- 57) E. Johanson — Kaawere mõisa asunik. Pull „Lennok“. Ostetud Kaawere mõisast.
- 58) Luunja mõis — üle Tartu. Pull „De Schoone Jan Nico“. Ostetud Hollandist. Esiwanemad saanud 40 auh.

Walgamaa.

- 59) Kaagjärwe Loomak. Ühisus — üle Walga. Pull „Oteen“. Ostetud W.-Antsla mõisast.

Wiljandimaal.

- 60) J. Kõrge — üle Suure-Jaani, Wastse mõisa wald. Pull „Uranus“ H 183. Ostetud Kahala mõisast.

- 61) Joh. Praks — üle Wõhma, Kabala wald. Pull „Gustaw“ H 665. Ostetud Kabala mõisast.

Wõrumaal.

- 62) R. Werew — üle Antsla, „Runka“ t. Pull „Wolli“. Ostetud W.-Antsla mõisast.
63) A. Koobakene — üle Wõru, Wostse m. Pull „Wigur“. Omak.

Pärnumaal.

- 64) A. Holter — üle Pärnu, Ridalepa küla. Pull „Willu“ H 335. Omakaswatatud, põlweneb Sauga mõisast.
65) H. Allik — üle Pärnu, „Friedenthali“ mõis. Pull „Ambrosius“. Omakaswatatud, põlweneb Audru mõisast.
66) J. Tomson — üle Pärnu, Sauga w. Ostetud pull.
67) A. Johanson — üle Pärnu. Omakaswatatud pull.
68) M. Siiman — Audrus, „Kiwil“. Pull „Illus“ H 811. Omakaswatatud, põlweneb Audru mõisast.
69) H. Saartson — Audrus, „Kurgu“ t. Pull „Kirju“ H 633. Omakaswatatud, põlweneb Audru mõisast.
70) J. Köster — Surjus, „Juhkami“ t. Pull „Maks“ H 809. Omakaswatatud.
71) K. Johanson — Uulus, „Laadiweski“ t. Pull „Kannel“ H 805. Omakaswatatud.
72) B. Habicht — Toris, Köstri t. Pull „Mats“. Omakaswatatud.
73) R. Tiesenhausen — Wändras. Pull „Jüri“. Omakaswatatud.
74) T. Pool — Toris, „Piistaoja“ t. Pull „Wodan Luuwarder VI“. Ostetud Hollandist. Esiwanemad 67 auh. saanud.
75) M. Mann — Toris, Mannare küla. Pull „Ristu“ H 603. Omakaswatatud, põlweneb Taali mõisast.
76) M. Pulk — Uulus, „Tilga“ talu. Pull „Miko“ H 803. Ostetud hra Jürgenson'ilt.
77) A. Ewart — Surjus, Wabriku talu. Pull „Maks“ H 807. Omakaswatatud, põlweneb Surju mõisast.
78) Wirkus — Wana-Wändras. Pull „Lembit“. Ostetud Pajusi m.
79) Johanson — üle Pärnu, Audru kirikumõis. Pull H 493. Põlweneb Audrust.

Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi Osakondade kodukord.

Osakonna ülesanded ja awamine.

§ 1. Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi ülesannete saawutamiseks neis kohtades, kus Seltsi liikmed läheduses asuwad, on wõimalus awada Seltsi osakond.

Eriti kuulub osakonna ülesannete hulka:

- a) tõuloomade wahetalituse, tõulawade ja pullijaamade korraldamine koha peal;
- b) osawõtt suguloomade märkimisest koha peal oma esitajate kaudu;
- c) tarbekorral kohaliku osakonna liigete päralt olevate tõuloomade suguregistri pidamine.
- d) teadmiste laialilaotamine otstarbekohase karjakaswatause üle ettelugemiste, kursuste, näituste, auhindade andmise ja muul teel;
- e) kõigil muil teil Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi ülesanneteks kaasaitamine koha peal sel möödul, kui see ei ole jäetud Seltsi põhikirja ehk peakoosolekute otsuse põhjal Seltsi peakoosolekute eneste, Seltsi nõukogu ehk juhatusese otsustada.

§ 2. Osakonna awamiseks peab vähemalt kuus (6) Seltsi liiget olema.

§ 3. Seltsi osakond loetakse awatuks, kui wastaw otsus vähemalt § 2 nimetatud arwu liigete poolt on tehtud, osakonna juhatus walitud, sellest Seltsi juhatuselä teatatud, ja osakonna awamine Seltsi nõukogu poolt kinnitatud.

Osakonna asjaajamise kord.

§ 4. Osakonna tegewust juhiwad osakonna peakoosolek ja osakonna juhatus.

§ 5. Osakonna juhatus seisab koos 3 liikmest: esimehest, sekretäärist ja kassahoidjast.

§ 6. Osakonna peakoosolekute ja juhatusese asjaajamise kohta mak-sab üldiselt sama kord, kui Seltsi peakoosolekute ja eestseisuse kohta, nende muudatustega, mis on tingitud osakonna iseloomust ja käesolewast kodukorrast.

§ 7. Osakonna esimees on, peale kinnitamise Seltsi juhatusese poolt, ühtlasi Seltsi usaldusmees koha peal.

Sellena on tema kohuseks:

- a) teadete wastuwõtmine Seltsi liikmeks astumise soowide üle ja nende edasiandmine Seltsi juhatusesele;

- b) wastuõetud Seltsi liigete warustamine põhikirjadega;
 - c) kohaliku osakonna tõuregistri pidamine, kui see siseseseatud;
 - d) soowiawalduste wastuõõtmine loomade märkimise kohta ja nende kogumisel Seltsi asjaajajale teatamine;
 - e) loomade tõuraamatusse wõtmine ja märkimine koha peal ühes Seltsi esitajaga (sekretär, instruktor);
 - f) osawõtmine Seltsi nõukogust.
- § 8. Osakonna kassahoidja kasseerib sisse liigetelt Seltsi liikme maksud, millest üks pool osakonnale jääb, teine pool Seltsi üldkassasse läheb.
- § 9. Osakonna juhatus on peale aruande kinnitamise kohustatud iga aasta, kuid mitte hiljem kui 1. weebruariks, oma tegewus-, kui ka rahalise aruande Seltsi juhatusele saatma.

Osakonna lõpetamine.

- § 10. Osakond lõpetab oma tegewuse, kui tema liigete arw langeb alla kuue (6). Osakonna sulgumisel antakse kogu osakonna warandus ja kirjawahetus üle Seltsi juhatuse kaudu Seltsile.

Weiste tiisikusehaigus ja tema vastu wõitlemine.

A. Arras.

Tiisikus — Tuberculosis — on hakkaw haigus, mida tekitab tiisikuse pisilane — *Bacillus tuberculosis* K. — keda haige looma kõigis kehaosades wõib leida, kuigi see pisilane oma asukohana eelistab kopsu, udarat, sooli ja sisemisi limakelmeid.

Tiisikuse pisilased sünnitawad elundites, kuhu nad on sisse tunginud, iseloomulikke sõlmekesi, terakese-tuberkuleid, millest ka see haigus oma nimetuse on saanud.

Weiste tiisikuse vastu wõitlemise juures tehakse wahet ilmse (lahtise) ja kinnise tiisikuse wahel; wiimast ei ole wõimalik kindlaks teha, wäliste kliiniliste tundemärkide järele, kuna ilmne tiisikus wälispidiselt, kliiniliselt kopsus, udaras, sooltes ja emakojas olewate iseloomulikkude muudatuste järele äratuntaw on.

Tiisikusehaigus ei saa iseenesest tekkida. Kui loomad terwed on ja asuwad ruumides, kus tiisikuse pisilasi ei leidu, siis ei jää nad ka kõige pahemates elutingimustes haigeks; tiisikusehaigeks wõiwad nad ainult siis jääda, kui nad selle haiguse idudega — pisilastega kokku puutuwad.

Tiisikusehaiguse lewinemine piimakarja hulgas sünnib ainult ilmset (lahtist) tiisikust põdewa looma läbi, kes haiguse idusid udarast ühes piimaga, kopsust ühes rögaga ja wäljahingatawa õhuga, siis weel sooltest ja suguelunditest ühes wäljahäidetega eraldawad.

Satub terve karja hulka ilmse kopsutiisikusega loom, siis heidab ta kõhaga ja rögaga määratu arwu pisilasi õhku ja toiduainete peale; terwed loomad hingawad neid sisse ja haiguse lewinemisele on alus pandud. Kõige suuremaks tiisikusehaiguse laialilaotajaks koduloomade hulgas on harilikult udaratiisikust põdewa lehma piim. Peaasjalikult kannatawad selle läbi suguwasikad, kuna piim nende peatoit on. Ka wäikestele lastele on tiisikuse pisilasi sisaldaw piim õige hädaohtlik. Kui lehm udara tiisikust põeb, leidub tema piimas niipalju tiisikuse pisilasi, et see isegi segamise korral terve lehma piimaga wõi weega oma külgehakkawust ei kaota. Piima sees olewad tiisikuse pisilased saawad kindlasti sur-

matud, kui piim üles keedetakse või teda 15 minuti jooksul 85° C juures kuumutatakse — pastöriseeritakse.

Kui mitme majapidamise piim ühte meiereisse kokku tuuakse ja kui nende majapidamiste lehmade hulgas üksainuke lahtise tiisikusega lehm on, siis seguneb selle haige lehma piim koorelahutajas muu piimaga ja segatud kooritud piima kaudu satuwad tiisikuse pisilased ka majapidamistesse, kus kari terve on. Sellepärast tuleb meie juures kooritud piim meiereis kas üles keeta või pastöriseerida enne selle tagasiandmist ühismeiereist. Nagu sellest näeme, on tiisikusehaiguse kõige suuremaks laialilaotajaks haige loomä piim, samuti aga ka lauda õhk ja toiduained, mis saastunud tiisikuse idudega.

Tiisikusehaigus on oma iseloomu poolest pikaline. Kõik weiste tõud on sellele hädaohtlikule taudile ühtewiisi wastuwõtlikud. Ainult karjapidamise wiisil on suur tähtsus tiisikusehaiguse lewinemisel. Mida rohkem loomi ühes laudas, seda kergemini võib tiisikuses loom karja hulka sattuda ja seda suurem võib olla tiisikuses loomade arw, kes õhku rikuwad pisilastega. Mida pikemat aega loomi lauda umbses õhus peetakse, mida vähem loomad wäljas waba õhu käes liiguwad, seda suurem hädaoht tiisikuse lewinemiseks. Mida ühekülgsemaks ning mida intensiivsemaks piimakarja pidamine muutub, seda rohkem saab looma organism hellitatud ja seda vähem suudab ta tiisikusehaiguse idudele wastu panna. Sellega on ka seletataw, miks mõisa karjades, kus loomapidamine üldiselt küll eeskujulisem, kui talukarjades, kuid kus palju loomi koos, kus karjapidamine intensiivsem, kus loomad palju vähem aega wabas õhus wiibiwad, kui talukarjad, tiisikuse haigust palju suuremal määral ette tuleb, kui talukarjades.

Ametlikkude loomaarsti-aruannete järele on mõnes suuremas mõisakarjas tiisikushaigete weiste protsent 80, kuna talukarjades see harilikult üle 10 ei ulata. Üldiselt on küll see protsent palju vähem, nagu see Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi juure komandeeritud loomaarsti Joh. Niggol'i 1922 ja 1923 aasta aruannete alusel kokkuseatud alljärgnewast tabelist selgub.

Nende andmete järele oleks tiisikushaigete loomade protsent 42 mõisa karjas 39 ja talukarjades ainult 9. Ilmset tiisikust leidub aga mõisakarjades mitu korda vähem, kui talukarjades.

Majandusline kahju, mis tiisikusehaigus meie karjapidamistele iga aasta sünnitab, on määratu suur. Tiisikushaiged loomad jääwad lahjaks, liha muutub alawäärtuliseks või koguni kõlbmatuks, tiisikushaiged loomad ei jää tiineks, ehk nad küll tihti pulli otsiwad, kuid kõige rohkem kaotab piimakari piimaanni wähenemise läbi, mida see haigus esile kutsub.

Saksamaal arwati enne ilmasõda kahju, mis tiisikusehaigus sünnitab ainult loomade tappewäärtuse alanemisega, üle 15 miljoni marga aastas. Kui siia juure arwata kahju, mis piimaanni wähenemise, ahtraks jäämise, ja järeltulewa soo wähenemise läbi saadakse, siis muutub ülalmainitud summa weel mitu korda suuremaks.

Ka meil Eestis ulatab kahju, mida tiisikusehaigus sünnitab, miljonitesse.

Siit selgub, kui kohutawalt tiisikusehaigus meil Eestis piimakarja hulgas on laiali lagunenud ja kui suurt kahju ta sünnitab, mitte üksi puhtainelisel alal, waid weel suuremal määral tõuparanduse töös — loomade ahtraksjäämise ja enneaegse pojaäraheitmise läbi, mis tiisikusehaiguse otsekohesed tagajärjed on.

Weiste tiisikusehaigust ei suuda praeguse aja loomaarstiteadus weel terweks arstida. Kõik arstirohud, mida selleks otstarbeks wõhikute poolt soowitatakse, ei anna mingid tagajärgi. Nende peale wäljaantud raha on muidu maha wisatud. Sellepärast seisabki weiste tiisikuse vastu wõitlemine peaasjalikult selles, et uut järeltulewat piimakarja põlwe tiisikuswabalt üleskaswatada, s. o. suguwasikaid, mullikaid niisugustesse tingimistesse asetada, et nad tiisikuse pisilastega ei saaks lokku puutuda.

Kuidis oleks see wõimalik läbi wiia?

Ülelmal esitatud põhijoontest paistab kohe silma, kui suurt arusaamist ja wastutulekut peawad tegelikud karjakaswatajad üles näitama tiisikuse vastu wõitlemise tööde juures, kui tahetakse saawutada kindaid tagajärgi. Ühtlasi on ka selge, et neid korraldusi ei saa sunduslikkude määruste ja politseiliste abinõudega läbi wiia. Weiste tiisikuse vastu wõitlemine wõib ainult siis tagajärgi anda, kui tegelikud karjakaswatajad täieliku arusaamisega sellist osa wõtawad, kui nad wabatahtlikult need kohustused eneste peale wõtawad, mida tiisikuse vastu wõitlemine nõuab. Weiste tiisikuse vastu wõitlemise tööd tõuseltside ja ka muude wabatahtlikkude karjakaswatamise organisatsioonide kaudu wõiks kolme astmesse grupeerida:

- I. Loomaomanikkude tutvustamine weiste tiisikusehaiguse iseloomuga, selle majanduslise kahjuga, mida see taud sünnitab karjapidamisele, taudi äratundmise ja tema vastu wõitlemise wiisidega ja ilmse tiisikusega loomade häwitamise hädatarwilikkusega;
- II. Ilmse tiisikusega loomade hävitamine ja terwe, tiisikuswaba järeltulewa soo kaswatamine;
- III. Esimeses ja teises astmes ettenähtud abinõude läbiwiimine ja tiisikuswabalt üleskaswatatud wasikate tuberkuliniseerimine, et sel teel terwet tiisikuswaba karja üles kaswatada, keda siis jäädawalt wanadest loomadest eraldi tuleb pidada.

Nende ülesannete täitmiseks on järgmisi korraldusi waja:

1. Kogu kari tuleb loomaarsti poolt kaks korda aastas põhjalikult üle waadata lasta. Kõik loomad, kes loomaarsti uurimise põhjal tiisikushaigeks on tunnistatud, peawad wiibimata eraldatama ja wõimalikult pea tapmiseks ära müüdama (ehk kodus tapetama). Niisugused loomad tuleb iseäralise T taolise märgiga tembeldada.

Loomalaut tuleb loomaarsti juhatause järele desinfitseerida. Kahtlaste loomade piima peab enne kasutamist ehk müüki

85° C. juures 15 minuti jooksul soendatama. Loomaomanik on kohustatud 14 päeva jooksul pärast tiisikusehaiguse kindlaks tegemist teatama, millal ja kus loom ära tapetakse. Kui tapmist kohe ette võtta ei saa, peab loomaomanik selle põhjustest ja eraldamisviisist teatama loomaarstile. Niisuguste loomade elu-loomadeks müümine ehk mõnel muul teel eemaldamine ei ole lubatav.

2. Loomaarsti uurimiste waheaegadel on loomaomanik ehk tema asemik kohustatud tiisikuskahtlaste loomade järele walwama, loomaarsti seletusi silmas pidades, ja kui loomade juures tiisikuskahtlased tundemärgid ilmuwad, siis nad teistest wiibimata eraldama, kunni loomaarst lõpuotsuse teeb. Igatahes tuleb niisugused loomad vähemalt lauda ühte nurka asetada.

Ülesti ostetud loomi võib teiste loomade hulka lasta ainult pärast loomaarsti ülewaatust.

3. Karjakaswatajad on kohustatud loomaarsti teatamise peale saatma piimaproovisid kogu piimast loomaterwishoiu laboratooriumi bakterioloogiliseks uurimiseks.
4. Kõik ühe päewa wanused wasikad tuleb emadest eraldada teise ruumi wiimise läbi ja neid joota ainult piimaga, mis saadud lehmadelt, kes tuberkuliini peale ei reageerinud ja loomaarsti poolt terweteks on tunnistatud, ehk piimaga, mis 85° C. juures 15 minuti jooksul soendatud oli. Kõige otstarbekohasem on wasikate mahutamise niisugusesse ruumi, kus weiseid kunagi ei ole olnud, nagu hobuste tall ehk lammaste laut. Ei ole säärane wasikate paigutamine võimalik, peab karjalaudast üks osa eraldatama ja desinfitseeritama ja wasikate laudaks sisse seatama. Desinfektsiooni peab loomaarsti juhatus järele tegema. Piima-soendamist peab igakord termomeetri abil kontrollerima.

Neid kohustusi tuleb kohe tiisikuse vastu wõitlemise algusest peale täita. Niipea kui tiisikuse vastu wõitlemine on sisse juurdunud ja majapidamises korralikult läbi wiidud, pannakse karjakaswatajatele kohustused peale, nagu wasikate kontrollimine tuberkuliini abil. Tuberkuliinile reageeriwad loomad tapetakse lihaks. Wasikate tuberkuliniseerimine on tarwilik, et selgusele jõuda, kas wasikate kaswamise puhul on eespool tähendatud nõudeid täidetud.

Need oleksid põhijooned, mille järele tiisikuse vastu wõitlemise töid tuleks korraldada. Seaduslik alus weiste tiisikuse vastu wõitluseks on ette nähtud „määrustes tiisikuse vastu wõitlemiseks“, mis „Riigi Teatajas“ nr. 70, 1922 aastal on awaldatud.

Nende määruste järele on:

1. Keelatud niisuguste suguloomade sissetoomine, kes tiisikuswabid ei ole ja tuberkuliini peale reageeriwad. Kõik sissetoodud suguloomad, kes tuberkuliini peale reageeriwad, tapetakse loomaarsti walwe all lihaks, wõi saadetakse sinna maale tagasi, kust nad sisse toodi.
2. Tiisikusehaiguse tundemärkidega loomadest on loomaomanik ehk tema asemik kohustatud teatama ametlikule loomaarstile.

3. Tiisikusehaiguse kindlakstegemise korral peab ametlik looma-
arst kogu karja järele vaatama ja omanikule taudi vastu wõit-
lemiseks tarwilikud juhtnöörid andma.
4. Tiisikushaigete loomade ruumid ja asukohad, samuti ka sisse-
seaded ja nõud, mis loomadega kokku puutusid, peab ametliku
loomaarsti juhatusel ja korraldusel desinfitseerima.
5. Weiste eest, kes ametliku loomaarsti korraldusel, kas tema juu-
resolekul ehk kogukondlikes tapamajas ära tapetakse, maksab
loomaterwishoiu peawalitsus kahjutasu riigi $\frac{0}{100}$ maksu summadest
 $\frac{1}{3}$ tapetud liha keskmise turuhinna suuruses.
6. Loomakaswatajad ja nende organisatsioonid, kes endid kohusta-
wad oma karjades wabatahtlikult weiste tiisikuse vastu täies ula-
tuses loomaterwishoiu peawalitsuse poolt kindlaksmääratud kawa
järele wõitlema siin nimetatud põhimõtete järele, et tiisi-
kuswaba karja üles kaswatada, wõiwad walitsuselt tarwilikku teh-
nilist abi, nagu arstlikku nõuannet, tuberkuliini, laboratooriumi tööd
j. n. e. saada.

Weiste tiisikuse vastu wõitlemise määruste teostamiseks on loo-
materwishoiu peawalitsus walmis loomakaswatajate organisatsioonide,
nagu tõuseltside jne. poolt ametisse kutsutawatele tiisikuse vastu
wõitlewatele loomaarstidele palga-, päewa- ja sõiduraha maksmise
oma kanda wõtma. Samuti on loomakaswatajatel wõimalik ülemal-
tähendatud tingimistel ametlikkude jaoskondade loomaarstide abi
oma jaoskonna piirides riigi kulul saada.

Sellega on loodud kord, mis peaks wõimaldama edukat wõit-
lust weiste tiisikuse vastu. Nüüd on loomakaswatajate kohuseks
ära kasutada neid soodsaid eeltingimusi. Jääme lootma, et tõuseltsi
liikmed eesrinnas oma piimakarja terwendamise juure asuwad.

S i s u.

	Lhk.
Eessõna	3
Hollandi (mustwalge, hollandi-friisi) karja sissewedu ja lewinemine Eestis	5
Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi tekkimine ja tegewus	9
Tõuraamatu pidamine	
Tõuraamatu tähendus	13
Üldised määrused kõigi tõuraamatu loomade kohta	14
A tõuraamatu erilised määrused	14
B tõuraamatu erilised määrused	14
Eliit (väljawalitute) tõuraamat	15
Tõuraamatusse kantawad teated	15
Tõuraamatusse wõetud loomade märkimine	24
Tõuraamatusse kunni 1. jaan. 1924 a. wõetud loomade arw	24
Pulliühisuste ja pullijaamade tähendus tõuparandusel ja nende asutamine	25
Tõuloomade wahetalitus	27
Tõuloomade import	28
Kontrollühisuste tähendus ja nende asutamine	29
Näitused ja auhinnamõistmine	
Üldised karjanäitused	31
Noorekarja näitused	37
Karjawõistlused	38
Mustwalge karja tõulawade asutamine ja riigimõisate kasutamine tõuloomade saamise otstarbel	40
Tulewiku ülesanded	42
Maksude nimestik	44
Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi poolt tõuraamatusse wõetud weised (korraldatud maakondade ja majapidamiste järele)	45
Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi poolt asutatud pullijaamad	63
Eesti Hollandi-Friisi Karjakaswatajate Seltsi osakondade kodukord	67
A. Arras. — Weiste tiisikusehaigus ja tema wastu wõitlemine	69
Kirjandus	76

Kirjandus.

1. **Die Studienreise der baltisch-litthauischen Kartell-Kommission in den Viehzucht-Bezirken der Niederlande und Ost-Preussens 1904.** Dorpat, 1904.
2. **Das Holländer Rind** — von K. Hoffmann. Leipzig 1905.
3. **Das Ostfriesische Zuchtgebiet und seine Zuchten** — von Hermann Gross und Albert Ellerbrock. Leipzig 1903.
4. **Statistische Studien über Rinderbeurteilung nach den Körpermassen** — von H. W. Overbosch. Gouda 1912.
5. **Das schwarzweisse Rind in den baltischen Provinzen** — von Otto Hoffmann. Reval 1912.
6. **Viehzuchtsequête des Estländischen Landwirtschaftlichen Vereins vom Jahre 1894 ja vom Jahre 1912.** Reval.
7. **Ergebnisse der Rindviehzuchtenquête in Liv-, Est- und Kurland vom Jahre 1898.** Reval 1899.
8. Наши племенные разсадники породистаго крупнаго рогатаго скота. Юрьев 1914.
9. **Baltisches Stammbuch edlen Rindviehs 1885—1901.**
10. **Stammbuch der Estländischen Ostfriesen- und Holländerzucht 1896—1914.**
11. **Stammbuch des Livländischen Holländer-Friesenviehs**, herausg. v. Verband Livländischer Holländer-Friesenviehzüchter.
12. **Th. Pool — Hollandi kari Ida-Preisimaal.** Agronomiam Nr. 6 a.
13. **Th. Pool — Kas on Hollandi-Friisi karjal Eestis tulewikku?** Äratõmme „Agronomiam“ H.-Fr. Karjakaswatajate Seltsi wäljaanne Nr. 1, 1923 a.
14. **Th. Pool — Hollandi-Friisi tõugu pullide sisseostust Hollandis.** Äratõmme „Agronomiam“. H.-Fr. K. S. wäljaanne Nr. 2, 1924 a.
15. **Th. Pool — Põllumajandusline õperei Hollandi.** Põllutõõmin. wäljaanne Nr. 12. Tallinn 1923.

Pull „Erik“ H 147 1922/23 a.
järeltulijad Piistaojal.

Puhastwerd Hollandi tõugu

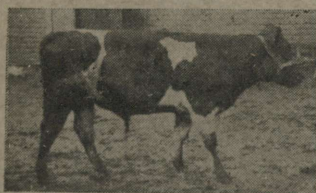
sugupulle ja lehmwasikaid

==== müüa ====

Tori-Piistaojal

Pärnumaal.

Oman.: M. ja Th. Pool.

Pull „Wottele“

Toodud Hollandist, tarwitusel
Piistaojal 1924 aastast. Wottele
esiemade toodang:

	Aastas piima	naela wõiraswa	Raswa %
Emal	12.689	446	3,52
Emaemal	10.694	405	3,79
Isaemal	12.194	493	4,05

Suguloomade kohta kind-
lad põlwenemise ja kont-
roll andmed.

(Kari 1910 aastast alates
kontrolli all).

1923/24 kontrollaasta too-
dang keskmiselt lehma
kohta (21,1 l.)

8623 n. piima,
294,55 „ wõiraswa.